

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitshak Itzak ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

מט

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

מט א ויקרא יעקב אל בניו
ויאמר האספו ואניגדה לכם
את אשר יקרא אתכם באחרית
הימים: ב הקבצו ושמעו בני

מט (א) יעקב לים ויינע
קינדער רופען:
אונד שפראך, פֿערואַסמעלט
אייד, איד ווילל אייד און
צייגען, וואָ אייד און דען
שפּאַסעווען צייטען בנענגען
ווירד: (ב) קאַסטט צוואַסטען
אונד האַרט, קינדער

יעקב

רש"י

מט (א) ואניגדה לכם ינקא לגלות את הקן ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים

אחרים

באור הקצר

תרגום אונקלוס

מט (א) ויקרא יעקב לבנותיו ואמר
אתבנשו ואחיו לכון ית
די יערע יתכון בסוף יוסיא:
(ב) אתבנשו ושמעו בני יעקב

מט (א) ויקרא יעקב, שלח בשבילם,
ואניגדה לכם, אודיעכם,
זהו ענין ההגדה בכל מקום הודעת הענין ולא
ספור הדברים והוא כל"א (ברכטן, אנניגן):
יקרא אחכם, יארע לכם בענין נטורתכם
במלחמה ובענין נחלתכם בארץ: באחריות
הימים, בימים הבאים לזמן רחוק בין בימות
המשׁיח

אמר שלמה המבאר

הואיל וראיתי בפ' ואת כי רבו בה עניני דקרוק המלות, גם בענין הכונה חלק
לכם של מפרשי הפשט זה בכה וזה בכה, ואנכי לרגל השלאכרה אשר לפני
לכרר דעת המתרגם לל"א, בהכרח אצטרך להביא גם דעת מפרשי הפשט
המתנגדים לכאורו, וכדי שלא לכלכל דעת הקורא, ראיתי לחלק באור הפ'
הואת לשנים, באחד יתבאר דעת המתרגם לל"א בקוצר מלין, ובשני יתבאר
בו דקרוק המלות ודעת שאר המפרשים, וסבת בחירת המתרגם הנוצר
בכאורו זה, וזה החלי בעור השם:

יתר הבאור

מט (א) האספו, כי אנעים נפש הגדילו באלו שבע עשרה שנה ונעשה עם רב: א
אשר יקרא אחכם, ענין מקרה, כי מנאנוהארש הזה בל"ף בסוף כתי, וקראהו
לסין (לעיל מ"ב ל"ח), שמים הנה קראתיך (ישעי' נ"א י"ט), וגם נה"א בסוף, כשווקרהו
לסין (לעיל מ"ד כ"ט), היקרד דברי (במדבר י"ח י"ג), וענינס אחד: באחריות הימים,
הס ימות המשׁיח כי יעקב ירמזו אליו בדבריו וכו' כי לדברי הכל אחרית הימים ימות המשׁיח
הס (הרמב"ן), אבל כבר הוכחתי בקוב' עליס לתרופה (שכבר נדפס) בפ' בלק (שס כ"ד
י"ג), כי כלל זה לאו דוקא, אבל מליבת באחרית הימים תורה על הזמן הרסוק בין ליעות
המשׁיח או קודם להס ע"ס, ואזכיר גם מן הפרשה שלפנינו כדברי, כי התנבא בפ' על זבולן
ואז וירכתו על בידן (להלן פסוק י"ג), וכן הי' באמ' סוף גבולו אבל בידן בחלוקת הארץ שנימי
יחשע, אבל בחלוקת הארץ אשר תהי' בימי המשׁיח לא הי' גבולו סס, כמפורש גם' יסוקאל
(סימן מ"ח מן פסוק א' עד פסוק ל'), כי שנעת השנטיס דן אשר נפתלי מנשה אכריס רחובן
יורה ינחלו נחלתם לנפונה של העיר ירושלים והמקדש, כל אחד רטעה תרובה לחורד א'
קיירדן עד היס הגדול, ורוחב הרטעה אה לכל א' וא' חלק כחלק, וקמעת השנטיס בנימן
שמעון

קינדר יעקב'ו: אונד הארט
אייערס פאטער ישראל צו:
(ג) דוא ראובן ביוט מיין ערוט
געבאָהרנער מיינע קראַפֿט,
אונד איין ערוט לינג מיינע
פֿערמעגענו: פֿאַרציגליך אָן
ווירדע, אונד פֿאַרציגליך אָן

יעקב ושמעו אל ישראל
אביכם: ג ראובן בכרי אתה
כחי וראשית אוני יתר שאת

טאָמט

רש"י

אחרים: (ג) ראשית אוני * היא טפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו: אוני *
כוחי כמו מנחתי און לי (הושע ב') * מרוב אוניס, ולאין אוניס (ישעיה מ'): יתר שאת * ראש
היית

באור הקצר

תרגום אונקלוס

המשח בין קודם לזה: (ג) בכרי אחה, מלת
אתה מושכת בכחה כל התארים שנפסקו,
אתה בכרי ואתה בחי ואתה ראשית אוני, ואולי
גם ראשית מושכת אחרת עמה, והי' ענינו,
ראשית כחי וראשית אוני, והוא כסול כדרך
לשון הנבואה והענין אחד: יתר שאת, לשון
בשיקות וגדולה ורוממות, וכלל בו ענין הגבור
והכחונה

יעקב וקבלו אולפן טו ישראל אביבון
(ג) ראובן בכרי את חילי וריש תקפו
לך הנה חוי לטיסב תלתא חילקו
בכירותא פהונתא ומלכותא

יתר הבאור

שמעון ישכר זבולן גד ינחלו כחלתם לדומה של ירושלים והמקדש, דהיינו בזמן אלל שיש
ירושלים ולהלן ממנו לגד דרום, שמעון, ואחריו ישכר ואחריו זבולן ואחריו גד במינר הדרומי
של א"י, ולפ"ז א"ל שיגיע גבול זבולן לעתיד עד נידון שהיא סמוכה לגבול כסוף של א"י, אלל
ודאי שנבואתו על זבולן לא היתה רק על חלקו שבזמן כיבוש הארץ בימי יהושע, והוא קרא לכל
בניו ואמר להם אשר יקרא אתכם באחרית הימים, וכלל גם זבולן עמם, זה יורה שהעלמה
הואת תסבול גם וזן אחר רחוק קידם ימות המשיח, וכן כתב מהר"י אנרנבאל כי ע"ד המשע
באחרית הימים רומז לאזה וזן ארוך שהוא באחרית הימים בערך אל ימי המדבר: (ג) אוני
כוחי, והנכור יקרא ראשית און, כמו ויך כל נכור במנרים ראשית אונס באהלו חס (תהי
ע"כ א"ל), והעלילה כפולה כדרך הנבואות: יתר שאת, תשא, כלומר ראוי לך לשאת
כי הפעל בכח השם ובפרט במאמרי השיר והנבואה שהם מאמרים קנרים, וכן ויתר עו, תע
והכונה על ג' המעלות, בכורה והכונה ומלכות, כמו שתרגם אנקלוס ויב"ע ותרגום ירושלמי
ולכן שנה ושלש, בכרי, כחי, ראשית אוני: והנה שרש יתר הונח על ענין השאר והנשאר
כמו ומיתר השמן (ויקרא י"ד י"ז), והנותר בשמן (סס י"ח), וכל"א (דש איברני), וכן הפעל
מוטט, אשר הותיר הנכרד (שמות י"ט י"ו), ויסתעף מוטט ענין החשיבות והמעלה, אשר לדבר
על דבר, כי אם תחסר מעלת הא' ממעלת הב', וישאר לב' עוד מעלה, יהי' לב' יתרון
המעלה, או מותר, והוא כל"א (פארנוג), כמו ומותר האדם מן הבהמה אין (קהלת
י"ט), וכן מבאט הפעל מוטט והותרך ה' לטובה (דברים כ"ט י"א), וכל"א (ער ווירד דין פא
ציהן), וכן הותר בני משותה (תהלים ע"ט י"א), והי' פירושו מענין זה, וכן הוא נבא
השרש הזה פה, וכן תרגמו המתרגם האשכנזי: ומלת יתר פה שמות המקרה, כדעת הרד"ק
בשרשים שרש יתר ושרש נשא: שאת, מקור נחמרון ט"ן פ"ס פונתוספת תי"ו, ובא שאת נשא
להקל על קריאת האל"ף כי משפטו על משקל האחרים חסרי הפ"א שאת ע"מ ג' שאת: עו
שם, והרד"ק בשרשים שרש עו פ"י שהוא חסר, עם שמדבריו בשרש נשא ונשא

ער

ויתר עז: ד פחו כמים אל-
הותר כי עליה משכבי אביך

מאָט : (ד) אָפּער דײַ
איבעראײלונג וואָר שנעלר
וויא וואָסער, דאַרום ער-
האַלטעט דוא קײנען פֿאַר-
צוג, דען דוא האָט בעשטי-

גען דאָז ערזעכעט דײנען פֿאַטערן:

דאָ

רש"י

הייט להיות יתר על אחיך בכהונה לשון נשיאות כמים: ויתר עז במלכות כמו ויתן עז למלכו (שמואל א' ב') ומי גרם לך להפסיד כל אלה: (ד) פחו כמים הפחו והבהלה אשר עהרת להראות כעסק כמים הללו המזוהרים למרוצתם לכך אל תותר אל תרבה לטול כל היתרות הללו שהיו ראיות לך ומהו הפחו אשר פחות פי עליה משכבי אביך אז חללת אותו שעלה על עיני היא השכינה שהיה דרכו להיות עולה על יצועי: פחו עס דבר הוא לסיכך טעמו למעלה וכלו

תרגום אונקלוס

באור הקצר

וּמְלֻכּוּתָא : (ד) עַל דְּאֻלְתָּ לְקַבֵּל
אִפְדָּן הָא דְּמִיָּא בְּרַם לָא אֲהֵינְתָּא
וְעַלְק יִתִּיר לָא תִּסְב אַרְי סְלִיקְתָּא
בֵּית מְשֻׁכְבֵי אַבְיךָ בְּכִין

והכהונה שהם מעלה ונשיאות: ויתר עז, הכונה זו על המלוכה, כי המלך צריך עז ותוקף כמו ש ויתן עז למלכו (שמואל א' ב' י'), והכוונ' בכלל הכתוב בעבור שאתה נכבדי ראוי לך היתרון על אחיך, בין היתרון של הנשיאות והמעלה, ובין היתרון של המלכות: (ד) פחו כמים אל תותר, הפחו אשר הוא כמים מוכה אל היתרוטת האלו, ומפרש מה עשה בפחותו ואמר: כי עליה משכבי אביך, שעלית במקום שהי' לאביך למשכן פעמים רבות

יתר הבאור

יתר לא כראה כן: (ד) פחו, שם ומשקל פעל, ונפתחו הפ"א והעי"ן להרחבת אות הגרון, ולכן הנגינה מלעיל, ואם הי' פעל היתה הפ"א קמוצה והנגינה מלרע, והוא ענין קלות כללית תנועה וקלות היצר הי' לך כמים הקלים הנגרים, וכן מנאנו אנשים ריקי' ופחויים (זופעי' ז' ד'), פי' כמהרים וקלי' הדעת, וכן נביאייה פוחים (נפני' ג' ד'), וכן נשקריהם ונפחיותם (ירמי' כ"ג ל"ב), ר"ל בקלות דעתם, ולא נמנעו עוד השרש הזה במקרא, אבל מ"ל השתמשו בלרוב על ענין זה, כמו שאמרו נסתכלתי בבואה שלי ופחו יצרי עלי (נדרים דף ט"ע"ב) וכו', כ"כ הרמב"ן, וכן פי' רש"י והרשב"ם והרד"ק בשרשים שרש פחו, וכת' עוד הרמב"ן שיתכן שהוא הפוך מן חפזון, כמו כשב כשב, שמהלך שלמה, ודומיהם, וגם במליצה הזאת הי' הפעל בכח השם, ושעורו, פחו פחות כמים, והגאון רב סעדי' פי' אפי' דפר, ריק וקל כמים לא יהי' לך יתרון על אחיך, ויהי' לדעתו ג"כ מעורר אנשים ריקים ופחויים, ולא יחסר הפעל לדעתו, וכן פי' הראב"ע בפירושו הב', והמתרגם האשכנזי תרגם כפי' רוב המפרשי': הותר, ענינין הפעיל, והראוי תותר ובא פתח להרחבת הרי"ש, כי יש בהג"כ דין הרחבה לפעמים, כמו ויתר הערב (שמות ט' כ"ו), ויצר אחיך בחרט (שם ל"ב ד'), ודומיהם, כמו ויודע ויזבח, להרחבת אות הגרון, ומנא נפתח גם באות אחרת, וכו' מלפניהם תוסף (איוב מ' ל"ב), ובא פתח בוקף, לפי שהי' מבלי' הספק בניירי, או יהי' ענינין הפעל, ומשפטו באורק, ובא החולם תעורתי, כמנהגם להתחלף והבזה, והרד"ק בשרשים שרש יתר כתב ב' הדרכים בלי הכרעה, אולם לדעתי הדרך הב' הוא הנכון, כי בכל מקום שבה השרש הזה בהפעיל הוא יוצא כמו והותר ה' לעונה, וגם מה שהוא לשון האזרה הוא יוצא בבנין זה, וכאן הוא המקבל, ופירושו לא יהי' לך יתרון מאתי, ולכן אם הי' מן הפעיל

או חללה יצועי עליה : פ

דא האזט דוא רען ענט-
ווייהעט, דער מין רוהעבעט
בעשטיג : שמעון

שמעון

רשי

וכלו נקוד פת"ח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חכיו קמ"ץ וחכיו פת"ח ועשו למטה : יצועי.
לשון משכב על שם שמועיים אותו על ידי לבדן וסדינין והרבה דומים לו אם אעלה על ערש
יצועי

תרגום אונקלוס

באור הקצר

בבין אחלקא לשוויי קרי סליקתא :

רבות : או חללה יצועי עליה, בעת היא
חללת כבוד האיש אשר עליה תמיד על יצועי,
ועל ענמו כון זאת והי' לו לומר או חללת
כבודי, רק שדרך המדבר העברי לדבר כן,
משפטו אלי, ושמואל ענמו אמר בתוכחתו ושלח ה'
שנא (שמואל א' י"ב י"ח), ולא אמר זאת יכתח
אדניכם (מלכים א' א' ל"ג), ולא אמר את עבדי
בסתר להסתיר חיטל כבודו :

שמעון

כמו ואל משה אמר עליה אל ה' (שמות כ"ד א'),
את ירבעל זאת בדן זאת יפתח זאת
לשון עמכם את עבדי, ומכ"ש כאן שראה נכון לדבר בלשון
שמעון

יתר באור

ההפעיל הי' ראוי שיסבב הדבור אל יעקב לומר לא אותירך, והראש"ע כתב ב' הדרכים, ולכן
פי' בב' אופנים, לא יהי' לך יתרון, וכן על קבלת היתרון, ואז הוא מן ההפעיל, ואח"כ פי'
אל תבקש לך יתרון, ויהי' הוא הפועל המבקש, והיתרון הפועל המבקש, ועל פי' זה כתב
שיהי' משקל תותר כמשקל זכור מלחמה א' תוסף, מן ההפעיל : משכבי, ב' ל' רבים אף שהמשכב
אחד, וכן זאת זכר לא משכב משכבי אשה (ויקרא י"ח כ"ב), ואיש אשר ישכב את זכר משכבי
אשה (שם כ' י"ג) : או חללה יצועי עליה, הרד"ק בשרשי' שרש עליה פי' לשון הפסק וכריתה,
כמו אל תעלכי בחני ימי (תהלים ק"כ כ"ה), ועוד רבים, ובאורו מאז חללת (משכבי),
יצועי עליה, נפסק ונכרת, שלא הייתי עוד עם בלחה, וכן פי' הראש"ע, כאלו אמר עליה
מעלי, וזהו על דעת המכרשים וישכב את בלחה וגו' (לעיל ל"ה כ"ב) כפשוטו, וחללה
בניחתו, אבל לדעת קצת רבתיט ז"ל שלא חטא ראובן רק בבגובל יצועי אביו, לא יתכן
לפרש כן, גם היא נביאות שלא נזכר בכתוב שלא שכב עוד עם בלחה, עוד כתב הרד"ק
(בשרש המוכר) שיתכן לפרש עליה כפשוטו מלשון עלייה מוש, ויהי' דבק עליה לפסח כמים,
אותו זרס כמים עליה וגבר עליך, וכמוהו הנה מים עלים (ירמיו' מ"ז ב'), מתגברים, וכן
פי' הרמב"ן ח"ל או חללת, אותם (ר"ל את משכבי אביך), כאשר יצועי עליה הפסח ש"ך שהי'
כמים העולים ושופים זה כלשון הכתוב במים, הנה אדני מעלה עליהם את מיי הנהר
העבומים והרבים וגו' ועלה על כל אפיקיו והלך על כל נדותיו, וחלף ביהודה שטף ועבר (שע'
ח' ז' ו'), ורבתיט אמרו או חללת יצועי עליה, שכינה שדרכה לעלות על יצועי, והכתוב
אומר ובחללו יצועי אביו (ד"ה א' ה' א'), שהיטע הוא המחולל (ר"ל זהו עורה שאין הפי'
כדעת רבתיט), ואלי יכנה אותו שם (יפרש כן לדעת רבתיט שכנ' שם להסתיר חיטול כבודו),
ואם בדרך כנוי יתכן שיהי' העולה יעקב ענמו כלשון אם אעלה על ערש יצועי (תהלים קל"ב ג'),
ויאמר או חללת אותי רק דבר בנסתר דרך כבוד, וכן ובחללו יצועי אביו, כנוי, בחלל
העולה על יצועי אביו עכ"ל בקצת תוספת באור, וכן תרגם המתרגם האשכנזי שאז חללת את
על יצועי עליה, והסוכה את העולה על יצועי, אבל סתם מיי הוא העולה, באופן שיטת
ג' הפירושים אם השכינה כפי' רש"י ע"פ ר"ל, או יעקב כפי' פשוטו של הכתוב כפי' הרשב"י
ז"ל : יצועי, לשון משכב, על שם שמועיים אותו על ידי לבדן וסדינין, והרד"ק דומי' לו
אם זכרתך על יצועי (שם ס' ג'), אם אעלה על ערש יצועי (שם קל"ג ג') (רש"י)
שמעון

ס שמעון ולוי אחים כלי חמם
מברתייהם: י בסדרם אל תבא

(ה) שמעון אונר לוי וינר
גלייבע ברירער: ווערקצייגע
דער געוואלט האָסיגקייט וינר
איהרע פֿערוואַנדשאַפֿט:
מיינע

נפשי
(ו) אין איהרען ראַט קאָממע ניכט

רש"י

וינר (תהלים קל"ג) - אס זכרתיך על ינועי (שס"ג): (ה) שמעון ולוי אחים - בענה אחת
על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונחרנהו מי הם הם תאמר ראובן או יהודה
הרי לא הסכימו בהריגתו א"ת בני השפחות הרי לא היתה שאתן עליהם שאתם והוא כער את
בני בלחה ואת בני זלפה - ישאכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם ע"כ שמעון
ולוי הם שקרא' אביה' אחים: כלי חמם - אומנות וזל רביעה חמם הוא בידיהם מברכת עשו
היא זו אומנו' שלו היא ואתם חמסת' אות' הימנו: מכרותיהם, לשון כלי זיין סייף בלשון יונוי
מכ"ר תבחימא ד"א מכרותיהם בארן מגורתם נהגו עמין בכלי חמם כמו מכרותיך ושלדתיך
(יחזקאל ט"ז) וזהו תרגום של אונקלוס: (ו) בסדרם אל תבא נפשי - זה מעשה זמרי כשנתקבנו
שכטו

תרגום אונקלוס

באור הקצר

(ה) שמעון ולוי אחיו גבירין גבירין
בארע תותבתהון עבדו גבירא:
(ו) גביריהון לא תות
נפשי

(ה) שמעון ולוי אחים, הגה באמת כל בני
אחים היו, רק שכונ שהיו דומים כאחים
בעצתם ובעושיהם, וירמח על מעשה שכם:
כלי חמם מכרותיהם, סוף הפסוק מפרש
את תחלתו, ואמר שאחותיהם וקורבתם יותר
משאר האחים היתה בענין כלי החמם שניה' היו עמיהו' להשתמש בהם יות' משאר האחים,
ותכן לדעתי שמכרותיה' שב על כלי חמם, שהגליס ההם הם קרובים להם, בעבור
השתמש בהם, וראות הוא אל המלך העברי לדבר כן ולייחס להם איכות גופניות, כאשר
מנאטו שהגביא ע"ד המליכה ידבר אל המרוב, כמו היו חרב לה' עד אנה לא תשקטי האספי
אל תערך הרגעי ודמי (ירמ' מ"ו), והנה הרמב"ן מפרש מכרותיהם מגורתיה' פי' חיהם
מלשון ימי שני מגורי (לעיל מ"ז ט'), ואמר כי כלי החמם עמם הם מגוריהם כי בס יסיו,
יחס ג"כ איכות החיים איהם: (ו) בסדרם אל תבא נפשי, מדבר אל נפשו ואל כבודו ואומר
להם

יתר הבאור

(ה) שמעון ולוי אחים, אחים נמורי' דומים ומתאחים זה לזה בעצתם ומושיהם (הרמב"ן),
וכן מתורגם בל"א: מכרותיהם, רבו הפירושים במלה זאת, אבל לכלם אין כוונת סוף
הפסוק דומה לכוונת תחלתו, והוא שלא כדרך המליכות הנבואיות שתבאנה כפולות בענין
ובמלות שונות, ולכן הנכון בזה כדעת מנחם שהביא רש"י ביחזקאל (ט"ז ג' ו"ט ט"ל), שהוא
מלשון תולדה, וכן חנר אליהם מכרותיהם, והיא ג"כ דעת הרשב"ם ז"ל פה ח"ל מכרותיהם
אחותיהם כפל לשון של שמעון ולוי אחים כלומר שמעון ולוי אחים היו לרעה, כלי חמם היתה
אחותם, מכרותיך ומולדתיך (שס"ג ג'), לשון קרובים, אבל מכרותיהם משקל דגש הוא, כמו
מסנותיהם, לשון קורבה, אבל בעבור הרי"ש בעקום התיירק נהפך לבירי הוא, כמ' ברך תחת
ברך, אבד וישבר (איכה ג' ט'), וכן חרף שאפי (תהלים כ"ז ד'), ושרת א':
אחיו (במדבר ט' כ'), כלם משקל דגש, מכרותיהם, לרפרנטי"ש בלע"ז עכ"ל, ובל"א (איהרע)
פערואאנדשאפֿט, ויהי' לפי זה סוף הכסוק באור תחלתו, שאמר שהם אחים דומים בעצתם,
ומבאר שאחותם וקורבתם היא בענין כלי החמם, וכן מתורגם בל"א, אבל בענין דקדוק המלה
נראה שדעת הרשב"ם היא שהם שני גרשים מענין הקורבה, מכרותיך גרשו כור, ומכרותיהם
גרשו

נפשי בקהלם אל תהר כבדי

מיינע ועערלע! אין איהרע פֿערזאמטלונג ווערדע ניכט מיט איינגעשלאסען, מיינע עהרע! דען

רש"י

שצטו של שמעון להביא את המדינות לפני משה ואמר לזו אסורה או מותרת א"ת אסורה צת יתרו מי התירה לך אל זכר שמי בדבר זה, ומרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתיב בן יעקב: ובקהלם: כשיקהיל קרח שהוא משצטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן: אל תחד כבודי: שם אל יתיחד עמהם שמי שנאמר קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתיחדו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל (ד"ה א' ט"ז): אל תחד כבודי: כבוד לשון זכר הוא וע"כ אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד וואמר

תרגום אונקלוס באור הקצר

להם, את נפשי! צעת טסודו יחד להמתיק סוד אף כי לא ידעתי ויהי הוא, לא תבא שם, להתחבר עמם בעצתם, כי בלי ספק ענתם לעשו חמס: בקהלם אל תהר כבדי, ואתה כבדי! צעת יקהלו מהם קהל לשבת יחד, לא תתיחד עמהם, ואם שראו אחד, באורו לא תהי' עמהם כאחד, ואם שראו יחד, גם זה כסון, ויהי' באורו לא תשב יחד עמהם, והוא הכפל של נסדס אל תבא נפשי כי כבוד הוא הנפש ונקראת כן נעבור שהיא כבוד הטף ויקרו

יתר הבאור

שראו כרר, וזיזי הכ"ף במקו' הדגש הראוי לצוא ברי"ש שאינה מקבלתו, ולדעתי אין צורך לזה, רק שניהם יונחי העי"ן, והצירי להמשיך היו"ד שהיא במקום ווא"ו ע"פ, ובבאור הקצר בארתי עד שיתכן לפרש שכלי החמס הם קרובים להם ע"ש: (1) בסדס אל תבא נפשי, הרמז בן פי' על העבר וכו' כי יעקב קנף על שמעון ולי בהרנ' אנשי העיר נעבור שעז חמס כו הם לא חטאו להם כלל (ר"ל אנשי העיר, רק שסם בן חמור, ואולי לא הי' ביד אנשי העיר לחמות לו), ובאו בברית ונמולו ואולי יטבו אל ה' ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם וזון הנפש אשר עשה ועוד חרה לו שלא יאמרו כי בעצתו נעשה הדבר ויהיה תלול השם שיעשה נביא חמס ואז זה טעם נסדס אל תבא נפשי התנגלות שלא היה נסודס בעצתם במרמה ובקהלם לא נתיחד כשאזו על העיר והרגט, ולכן יקלל אפס ועברתם, וכן תרגם אונקלוס ברוחיו לא הות נפשי ובאיתכטשיהון למהך וכו' עכ"ל, הנה פי' תבא יתחד עתיד במקום עבר, וכן פירש המ"י (ובלי ספק הוא מדברי הרד"ק בפירושו לספר בראשית, שגא לידו), ועם כי אינו רחוק ובפרט במליטות הכנוליות, אמנם מלת אל לא תבא לעולם על העבר, רק על העתיד אם לקבלה או לבקשה או לנזי, כמ"ש הרשב"ם פה, והראב"ע (בפסוק ד') על אל תותר [עם שמוא אחד הפך כלל זה ע"ד ורות, והוא ודרך נתיבה אל מות (משלי י"ב כ"ח)], ורש"י פי' על העתד, אבל דרך דרש ע"פ ב"ר על מעשה זמרי ומעשה קרח, והנכון לפי פאשו כמו שבארתי בקטרו, שאיננו שב על אזהה ומעשה זיזוד, רק ברטיותו לנסר תכונתם וזונס אמר כ"כ ידעתיס עד שאומר אל כ"ז תנויד אל תבא נסודס, ואל כבדי אל תתיחד עמהם לבא בקהלם, כי בלי ספק הוא נעשית חמס: בקהלם אל תהר כבדי, לשון רש"י כבוד לשון זכר הוא וע"כ אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד וואמר אתה כבדי אל תתיחד עמם כמו לא תחד אפס בקבדה (ישעיה י"ד כ') עכ"ל, ויראה מלאשו שהלחן דחפו לפרש כן, ולכן אמר ע"כ אתה צריך וכו', כי לחטו המאמר הא' נסדס אל תבא נפשי, שיפרש תבא לנסתרת, כי עלת נפש עם שנאה בלשון זכר כשתפורה על הטף, מ"מ כשתפורה על הנשמה תבוא בל' נקבה

כי באפם הרגו איש וברצונם

דען אין איהרעם צאָרן ער-
ווירנטען זיא דען טאָן , אונד
אין איהרעם מוטשוויללען
לאַהמטען

עקרו

רש"י

ואומר אתה כנרתי א תתיחד עמם כעו לא תחד אתם בקבורה (ישעיה י"ד) : כי באפם הרגו
איש * אלו חומר ואנשי שכם ואינן חסונים כולם אלא כאיש אחד ,
וכן הוא אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד , (שופטים ו') , וכן
במצרים כוס ורכבו רמה בים * והו מדרשו * וכאשר הרבה אנשים קורא איש כל אחד לעצמו
באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרוף טרף אדם אכל (יחזקאל י"ט) וברצונם עקרו
שור * רבו לעקר את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו * עקרו אשרי טיר בלע"ז (ד"א)

ועהנען

באור הקצר

תרגום אונקלוס

ארי ברוגזיהון קהלו קטול וברעותהון
תרעו

ויקרו : כי באפם הרגו איש , אינט עבר, רק
ביטוי לספר טבעם , ואיש שם המון כמו ואיש
ישראל גש (שמואל א' כ"ד י"ד) , ויהי לי שור

וחומר (לעיל ל"ב ו') , והכוונ' כי באפם ירגו כל איש שכעסו עליו : וברצונם , הפך האף
כמו כי רגע באפו חיי' ברטו (תהלים ל"ו) , כלונו' כל כך רגילי' הם לעשות רע , עד שנכנס
כעסם לא יטחו בשביל זה מלהשחית , והם עוקרים את השור להשחיתו , ובל"א יאמר
(מוטהוויללען) על התכונה בנפש לעשות הרע לא מתוך כעס , כי אם מתוך שרירות הלב ,
ובאור

יתר הבאור

נקנה (כמ"ט הרד"ק בשרשים טרש נפש) , ואם יהי' מאמר בסדס אל תבא נפשי לטובח הנפש ,
הי' צריך לומר תבחי , ולכן יפרשו רש"י לנסתרת , והי' ראוי לפרש גם מאמר בקהלים אל
תחד כנרתי לנסתרת , ולוי שכבוד לשון זכר ויפרש על כרחו לנכח , ולפ"ז אין שני המאמרים
האלו דומים , כי הא' לנסתרת והב' לנכח , ומ"י מפרש תחד לשון נקנה כי הכבוד הוא הנפש ,
וא"כ יפרש שניהם לנסתרת , אבל כל הכתובים יכחישהו כי בכל מוקום שנא כבוד בכתוב ,
ואף על הוראת הנפש , יכונה בלשון זכר , וקרוז יותר שימש הכתוב במלת גפש בלשון זכר
לזוג המאמרים , אחרי שמאזנו המלה הזאת לפעמים בלשון זכר , כאשר תורה על כללות
הטף והנשימה , בל"א (פערזאן) , וזהו צדד המתרגם האשכנזי , ופטר שניהם לשון
קריאה , כמדבר אל הנפש ואל הכבוד , כי זהו תפארת המליצה : החד , לדעת הרד"ק
בשרשים טרש אחד שראו אחד , וכ"ה דעת רבי משה הכהן המדקדק ז"ל (כפי מה שהביאו
הראב"ע) , וכן אומר על והאדמה לא תשם (לעיל ע"ז י"ט) , שגראו אשם , ובא הנידרי
להמשך הי"ד בעוקוס האל"ף , כדרך אותיות אה"י שמתחלפות זו בזו , ולדעת הראב"ע
שראו יחד , ובא על עשפטו ע"ג תדע , וכ"כ הרד"ק במכילל (ד' קטן דף קי"ב ע"ב) בדרך
אפשר , ולפי הפשט שניהם נכונים , כמו שכתבתי בקטורי , דעת רש"י כפי' הב' , ואנקלוס
תרגומו בכונה רחוקה מענין הוראת השרש , והמתרגם האשכנזי תרגומו בלשון שמתכונן
א' מב' הסורואים : כי באפם הרגו איש , רש"י פי' לפי מדרשו שכונן על שכם וחומר
ואנשי עירם ואינם חסונים כולם אלא כאיש אחד (ר"ל לפי גבורתם) , וכן הוא אומר בגדעון
והכית את מדין כאיש אחד (שופטים ו' ט"ו) , וכן במצרים כוס ורכבו רמה בים (שמות ט"ו
א') , וכתב עוד ופשוטו הרבה אנשים קורא איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעס
עליו , וכן וילמד לטרוף טרף אדם אכל (יחזקאל י"ט ג') עכ"ל , והנה גם לפי פשוטו כחן
רש"י על מלחמתם עם אנשי שכם , בעבור שנאמר הרגו בלשון עבר , ולפי מה שכתבתי
בקטורי תהי' הכונה לספר תכונתם , והוא ביטוי שדרשו לבוא פעמים בלשון עבר ופעמים
בלשון עתיד , אבל ירמוח על המלחמה ההיא : וברצונם עקרו שור , הראב"ע כי' שור ,

קווא

עֲקָרוֹ שׁוֹר: אַרְוֹר אֶפֶס כִּי
עוֹ וְעִבְרַתְּם כִּי קִשְׁתָּהּ אַחֲרֵיכֶם

לאהמטען זיא דען אַבֹּעֵן :
(ו) פֶּעֶרְפֶּר־וֹכֵט זייא איהר
צָאָרן! דען ער איזט העפֿטיג,
אונד איהר גרויס, דען ער
איזט שטאַרק: איך ווילל זיא צערטהיילען

ביעקב

אין

רש"י

ועהנען אס פוסע דורך שניידען * לשון את סוסיסה תעקר (יהושע י"א): (ו) ארור אפס כי
עו * אפי' בשעת תוכחה לא קלל אלא אפס וזה שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל: אחלקם

ביעקב

תרגום אונקלוס

באור הקצר

תָּרַעו שׁוֹר סְנָאָה: (ו) לִישׁ רִוְגִיחוֹן
אָרִי תִקִּיף וְחִמְתָּהוֹן אָרִי קִשְׂיָא
אֶפְלַגְנִין

ובאור עקרו שור, הוא שהי' דרכם לפנים
במלחמה לבאר פרסות הבהמ' של סוכאו הכלחם
אתו מן הארבעה ולמטה ולא תשע הבהמ' בזה
הדבר אלא שלא תוכל ללכת ואם תמנח מרעה
במקומה תחי', וזה המליצה הפשוטה בפסוק

זה, אבל בלי ספק רמוז על מלחמתם עם בני שכם, דאל"ה מדוע כעס עליה, אבל מלחמת'
עם אנשי שכם מנאט שהיתה נגד רבוט כמ"ש ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עברתם אתי
(לעיל ל"ד ל'): (ו) ארור אפס כי עו, הוא מלשכנו, ולכן אינו רוב' בקהלם ובחטורם יחד:
אחלקם

אחלקם

יתר הבאור

חומה, והחולם באקוס האורק, כדרכם להתחלף זה בזה, וכן פירש הרד"ק בפירושו (כפי
מה שהגיהו המ"י) ובגראסיס שרש שור, וכתב הרמב"ן ואמר אכקלום כי טעם שור כמו שור
בשורק מן בנות נעדה עלי שור (לקימן פסוק כ"ב), ותרגם בו שור סנאה מן ותנט עיני בשורי
(תהלים ל"ב י"ג), והטעם שעקרו עיר עקפת חומה אחרי הרגם אנשיה ויהיה עקרו מן
ועקרון תעקר (נפני' ב' ד'), וכו' עכ"ל, ואולם כפי הגרסא אלי אין לשון עקירה טפל על
ענין חרבן העיר והארצות, כי הפעל מן השרש הזה נמצא ז"פ, א' מנבין הקל, ועת לעקור
כטוע (קהלת ג' ג'), וכאמר על עקירת האילנות, וא' מנבין נפעל ועקרון תעקר, וכאמר
על חרבנת העיר, וה"פ מנבין הכבד, א' זה שבענין, ב' את סוסיסה תעקר (יהושע י"א
ו'), ג' את סוסיסה עקר (שם ט'), ד' ויעקר דוד את כל ההבב (שמואל ב' ס' ד'), ה'
חברו גד"ה (א' י"ח ד'), ובכל אלו הה' נאמר אסיריהם הפעול שהם הבהמות, ולכן אין
להזכיר זה מכלל חבריו, והי' כל הנאמר בנבין הכבד על ענין אחד שהוא עקירת רגלי
הבהמות, וכל הנאמר ממש בקל על עקירת האילנות, ולדעתי גם הנפעל לא יאמר בעצם
רק על עקירת האילנות כאביו הקל, כי כש שנוכל לומר על הפועל לעקור כטוע, כן נאמר על
המקבל הפעולה כטוע נעקר, ומליצת ועקרון תעקר איננה עצמית רק שאולה כדי להיות
לשון טפל על לשון, אבל המליצה העצמית היא ועקרון תחרב, כנהוג בכל המקרא על
הערים והארצות, כמו והעיר הזאת תחרב (ירמ' כ"ו ט'), ועריהם חרבו (יחזקאל י"ט
ז'), אשר ירושלם חרבה (נחמ' ב' י"ז), ודומיהם רבים, וכן פי' רש"י עלת עקרו ו"ל
עקרו, אשריט"ר בלע"ז עכ"ל, ובל"א (דיוא ועהנען אס פוסי דורך שניידען), והנה אס
המליצה הזאת חוזרת על המלחמה שעם אנשישכם, כמו שפי' המפרשי',

גם עקרו שור ישוב על העלמיה ההיא, שבעת מלחמתם לא השיבו ידם מבלע, אנשישם עם
בהמותיהם, אולם לפי מה שנארת בקטורי אינו נאמר החלעי, רק קטור תכונתם וניור
מונס, ואף שיתכן שמשולם לא עשו כן בפועל, יספר כי כן מדתם (כפי מה שהכירם
אביהם), כי בעת אפס לא יקוטו ולא יטחו עד שפכם חמתם באנשי ריבם, לא יחמלו על
איש, ובהמתם לא ירחמו: (ו) ארור אפס, דרך נבואה או דרך תפלה שיחסר אפס ועון
להם

בִּיעֲקֵב וְאִפְיָצִים בְּיִשְׂרָאֵל : פ
ח יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּךָ אַחִיד יְדוּךָ

אין יעקב, אונד צערשטרויאן
אין ישראל : (פ) אבער דוא
יהודה! דיר ווערדען דיינע
ברידער הולדריגען, דיינע
האנד און

בראש עמוד ב"ה טמ"ו סימן

כערף
רש"י

ביעקב * אפרידים זה מזה שלא יהא לוי זמנין השנטיים והרי הם חלוקים * ד"א אין לך עניים
סופרים ומלמדי תנוקות אלא אשמעון כדי שיהיו כפוכים ושנטי של לוי עשאו מחזר על הגרנות
לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוחו דרך כבוד : (ח) יהודה אתה יודוך אחיד * לפי שהוכיח
את הראשונים בקנטורים התסיל יהודה נסוג לאקוריו שלא יוכיטו על מעשה תמר וקראו יעקב
בדברי

תרגום אונקלוס

באור הקצר

בִּיעֲקֵב וְאִבְדַּרְטוֹן בְּיִשְׂרָאֵל :
(ח) יְהוּדָה אֶתָּה אֹדִית וְלֹא כְהִתְתָּא
כְּדֵי יוֹדוּךָ אַחִיד יְדוּךָ תתקף

אחלקם ביעקב, שלא יווסדו יחד : ואפיצם
בישראל, שלא יקהלו, ויהי להם כן כי נחלת
לוי ארבעי' ושמונה עיר ערי מקלט היו מטפחות
ומסחרו' בין נחלת שאר השנטיים, וכונא כאשר
שמעון לבדו בלא לוי והרי הם חלוקים, ויראה
למען יבצר מהם לעשות אשר יסאו : (ח) יהודה אהרה יודוך אחיד, כתבתי
בהקדמה כי מלת אתה או אתם או אני וכדומה הבאה קודם הפעל או השם המסובר עם הכנוי
ההוא

יתר הבאור

להם כי ארור הפך ברוך וכאשר הנרכה תוספת הארירה מגרעת * (הראב"ע), וכן פי' הרד"ק
בשרשים שרש ארר, והרשב"ם כתב ארור אפס, לא יגליחו באפס להנקם ולעשות רעה ולכן
איני חפץ בקהלם ובחיבורם יחד : עו, תאר : אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל, הראב"ע
כתב שש על כל אחד לבדו כי מנאנו כי גורל שמעון נפל בתוך נחלת בני יהודה והכ' הוא ברשות
אחר וגם עריו לא היו דבקות זו לזו רק מספורות בינות גורל יהודה, גם לוי שהיו לו מ"ט עיר והן
מספורות בינות השנטיים עכ"ד, ומהר"י אברבנאל קיבל דבריו בלי חקירת מוצא דבריו, ופי'
על פיהם כפל הלשון אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל, שהא' שב על שמעון והב' על לוי, והוא
באמת באור נאות כפי הוראת המלות, שתפוצה יורה על הפיזור יותר מן חלוקה, כמו שלוי
הי' מספור בין כל השנטיים, ושמעון לא כן רק נחלתו מחולקת באיזה מקומות בחלק בני יהודה
לבד, אולם אני בעיני לא זכיתי לדעת היכן מנא שלא היו ערי שמעון דבקות זו לזו, ואדרבה
כי המעיין ביהושע בערי יהודה (בסימן ט"ו), ובערי שמעון (בסימן י"ט), (שכפי הסדר
נכתבו על הסדר), ימצא שהיו ערי בני שמעון סמוכו' זו לזו, ואם לא באמרו על הסדר, עדיין
מניין לו שלא היו סמוכות זו לזו, והנה מנאנו גם בכנידן שהיו קצת עריו מערי בני יהודה, גם
לא הי' חלקם במקום אחד, כי קצתם נחלו בגטל בני יהודה קרוב לדרומות מערבית לא"י,
וקצתם כבשו את העיר לשם שהיא בנטינית מזרחית לא"י, ולכן כאירעה הכתוב להגיד גבול א"י
מקצה ועד קצה יאמר מידן ועד באר שבע, שהו' מתחלת רוח נפית ששם הי' לשם שכבשו בני
דן עד באר שבע אשר ליהודה שנטל חלקו בגנב א"י, גם בני מנשה נחלקה נחלתם בעבר הירדן
מזרחה ובעבר המערבי, אף שלא אררם יעקב, גם מדוע הוא ברשו' אחר, ולא במתכ' נתן
לוי יהודה חלקו, רק ע"פ הגורל נפל לו חלקו שם, וכל אחד יעשה בשלו וימשול על חלקו, ולכן
הנכון כפי' רש"י והרשב"ם שאחלקם ואפיצם שנים עב שניהם, שאחלקם זה מזה, שמעון
מלוי, כי לוי נתסור בין כל הי"ב שנטי' וכונא שמעון לבדו בלא לוי והרי הם חלוקים : (ח) יהוד'
אתה, כאמך וכן יודוך אחיד * (הראב"ע), וכונן הוא לפי דרך עליצת לשון הקדש להיות לשון
ניפל על לשון, אבל אין צורך למלת אתה להורות ע"ז, כי באמרו יהודה יודוך אחיד תשלם
המליצה

אן דעם נאקקען דיינער
פיינדע: פאר דיר נייגען זיך
דיא קינדער דיינען

בערף איביך ישתחוו לך בני
אביך

ר ש י

בדברי רטוי יהודה לא אתה כמותם: ידך בעורף איביך ינימי דוד ואיבי תתה לי עורף (שואל)

תרגום אונקלוס

באור הקצר

תתקף על בעלי דברך ותבדרון
סנאף יהון סחורין קבל קרטה ויהון
טקדטי למשאל בשלטה בני אביך:
שלטון

הוא בעצמו, או אחריו, אינו כמו ששבויה
המדקדקים לזכר וספת יתרוק יורה על הכך
הענין הקודם לו, ובאורו כמו אבל, או על
הכך הענין שאמר זה, כמו וטפסס אשר
אמרתם

יתר הבאור

המליצה הנאותה היא, וכבר כתבתי בקצורי הבאור הנכון בזה ובכיוצא בזה בנזיל מלת הכנה
לפני השם או הפעל המחובר עם הכנוי או לאחריו, ועפ"י מתורגם בל"א (אמר דוא יהודה),
ואוסוף כאן באור יתר מדקדק לפי דעת בעל הטעמים שהטעם יהודה ברביע שהיא מפסיק
יותר מן הפשט שנמלת אתה, והי' ראוי למכר יהודה עם אתה בטעם, ולכן נראה דעתו
שאין אתה מלת הקריאה פה, כי הקריא' נשלמה במלת יהודה, ומלת אתה חוזרת למטה,
והיא כפילת הכנוי של יודך במלה שלאחריה, והראוי להיות אותך יודך אחיך, אלא שכן יאס'
הלשון בהכפלת הכנוי, כמו ופגריכס אתם (במדבר י"ד ל"ג), שהוא כמו ופגריכס אשר
לכס, וכן אף אכי בשלמי (לעיל מ' ט"ז): יודך, הרד"ק בשרשי' שרש ודה פי' יודו לך שאת'
ראוי למלך עליהם, אבל הרשב"ס כתב וז"ל העפרש ישנאך אחיך שעות הוא בידו, אלא לפי
גנינה את הראשונים ונטל מלכות מראובן ופיזר שמעון וזו אמר ליהודה אבל אתה יתנו לך
אחיך הוד מלכות כמו ששכח סוף הפסוק וישתחוו לך בני אחיך, וכן ונתתה מהודך עליו
(במדבר כ"ז כ'), תן לו משירותך בחייד, וכן בדניאל ולא נתנו עליו הוד מלכות (דניאל י"א
כ"א), וכן בשלמה כתיב הוד מלכות ויתן עליו הוד מלכות בדברי הימים (א' כ"ט כ"ה), יודך,
ימליכך, כמו יהודך, כדכתיב על כן עמים יהודך (תהלים ע"ה י"ח), וכן יושיע כמו
יהושיע (שואל א' י"ז מ"ו), (ותהלים קט"ו ו'), הוד מלכות, אין ה"י עקר חלא מגורת
קטופי פ"א פעל הוא של אית יו"ד כמו יאס' יא, שיאמר הוסיף הוסיב, וכן מן ירה בים (שמות
ע"ד'), הורה, וירו הירים (ד"ה ב' ל"ה כ"ג), וכן ואיש לא הוכה (יחזקאל י"ח ט"ז),
מגורת לא תונו (ויקרא י"ט ל"ג), וכן יאמר הודו לה' (ישעי' י"ב ד'), וגם נתהלים ובה'
כמה פעמים), יו"ו לה' (תהלים ק"ז ט"ו ו"כ"א ו"ל"א), הונהורחם (איכה ג' ל"ג), כלס
עיקרם בראשם את יו"ד ונופלת לפרקים ונאה אות וז"ו במקומה עכ"ל, ואין המדקדקים מודים
לו כי אמרו שמלת הוד היא שם עצם פרטי, ואם נרדף להדר ומפארת, אבל גם דעתו לא
רצוקה היא מדרך הדקדוק, כי יאמר שמלת הוד מגורת עשרה ידה, והה"א מן ההפעיל, והה"ו
נעשתה שם עצם פרטי להוד המלכות, והה"א נתחברה אל השם להיות כמו שרשית, והה"א
למ"ד הפעל נפלה, והה"ו נגזר ממוטו הפעיל יהודך, כאשר נמצא בדברי חז"ל שהשתמשו בשרש
תרס, שעשתו התי"ו שרשית, ועיקרה איננה רק נוספת בשם תרומה ששרשו רוס, כמו'
הרעב"ס נפ"י המשניות בריש מס' תרומות, וכן מנאטו בלשון הקדש שכן השרש ידה נגזר שם
עצם פרטי יהודה, וממנו נגזר שם היחס יהודי לעם העברים, ואם תאר ללשון עברי,
ואל תדבר עמוט יהודית (מלכו' ב' י"ח כ"ו), ויקרא בקול גדול יהודית (שם כ"ח וישעי' ל"ז
י"ג), ובעלי הלשון האחרונים כמרדכי ועזרא וכתמי' וביעתם עולי הגולה עשו ממנו פעל,
מתיידיס (אסתר ח' י"ו), ולפי שאין הה"א שרש אמיתי בשם הוד, לכן כנעשה מוטט פעל
כסול לפעמים ואמרו יודך, עם שהה"א השרשית נענם לא תסול לעולם כשהיא פ"ס, כ"ה
דקדוק

אביד: טגור אריה יהודה מטרה

דייגעו פאטערו: (ט) יונגער
לעווע ביזט דוא יהודה! מיינ
זאהן, ווען

בני
רש"י

ב' כ"ב): בני אביד: על שם שהיו לו בניס מכנים הרבה לא אמר בני אביד כדרך שאמר יצחק:
(ט) גור אריה: על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאל מלך עלינו אתה המוכי והמביא את
ישראל (שם ב' ה') ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם: והו' שתרגום אנקלוס שלטון יהא
בשרויא בתחלתו: מטרה: ממה שמדתיך צטר' טרף יוסף חיה רעה אכלתהו והו' יהודה שמעל
לאריה

תרגום אונקלוס

באור הקצר

(ט) שלטון יהי בשירווא ובסופא
יתרפא מלפא מדינות יהודה ארי
מדין קטלא פרי נפשך

אמרתם לבויהי והביאתי אתם וידעו את הארץ
אשר מאסתם בה, ופגריכם אתם יפלו במדבר
הזה (במדבר י"ד ל"א ול"ב), באורו בניסם
יבואו אל הארץ, אבל אתם לא כן, כי אם
פגריכם יפלו במדבר הזה, וכן והייתם לי
תהיו לי מועלת כהניס וגוי קדוש (שמות י"ט ה'
(ו'), תבא מלת ואתם ואחר' תי' לטובת ויהי' באורו כי לי כל הארץ (כל העמי' שלי הם ואנכי
בראיתם), אבל אתם (אינכם כמותם כי נכס בחרתי) שתהיו לי מועלת כהניס וגוי קדוש,
וכן כאן יהי' פירושו, הנמשך הפך הקודם, כי אמר לראובן פחו כמיס אל תוחר, שלא תאזת
לך המלוכה כי אתה נמחר במעשך, ואל למלכי' קלות הדעת וחפזון המעשה, פן בחפזו
יכוב משפט נדק ויבולע לעם, ואחריו הי' ראוי המלוכה לשמעון ואחריו ללוי הגדולים מאחיהם
שאחריהם, אך ראה חפס ועברתם, ולא רגס, פן באפס חמס יעשו, ובעברתם נקי
ולדיק יחרו, ולזה אמר אל יהודה, אבל אתה יהודה אינך כעוהם, ולך תאזת מלוכה,
לכן יודך אחיך, והו' ג"כ כוונת רש"י בשם הב"ר ח"ל יהוד' אתה יודך אחיך, לפי שהוכיח
את הראשונים בקנעורים התחיל יהודה נסוג לאחוריו וקראו יעקב בדברי רצוי לא אתה
כמותם עכ"ל, ולמד דבריו אלה מועלת אתה היא יתירה כי כבר נח' הכטי במלת יודך,
והנה ראובן הי' ראוי לכהונ' ובכורה ומלכות, ונטלם הימנו, ולא פי' לוי יתנס רק במלוכה
פירש, ויהי' זה לפי דעתי, כי הנכורה כבר פי' שנתנה ליוסף טרם שקרא לבניו בעת שברך
את אפרים ומנשה, ולכן בברכת יוסף להלן בפ' בן פרת יוסף, לא הוצרך להזכיר ענין
הנכורה, חמנס הכהונה לא הזכיר שתי' ללוי, כי לא זכה בה עדיין עד אחר עשיית
העגל, ואם לא עשו ישראל את העגל לא זכו בה הלויס אף שנטלה מראובן, אבל המלוכה
זכה בה יהודה תיכף ויעד לו פה בברכתו כי לו המלוכה: יודוך אחיך, ימליכוך, ויתנו
עליך הוד מלכות: ירך בעורף איביך, שיטפו לפניך כענין ונתתי את כל איביך אליך
ערף (שם כ"ג כ"ו), כי הנס מלפני אחר מחזיר ערבו אליו: ישחחו ר"ך בני אביך,
כמו למלך, ועל שם שהיו מכנים הרבה לא אמר כדרך שאמר יצחק בני אביך: (ט) גור
ארוה יהודה, אתה יהודה, דמית לגור אריה, שהוא הארי' הקטן בהיותו נער:
מטרה

יתר הבאור

דקדוק המלה הזאת לדעת הרשב"ם, והפסוקים שהביא הם ראיות נכוחות לפירושו, גם באור
הפסוק שלפנינו נכון הוא יחוד ומקושר היטיב לשלפניו וגם תחלתו א סופי, ולכן נחר ט המחרג'
האשכנזי ותרנס יודוך (הולדיגן), והנה גם יע"ע תרגם יודוך כשו יהודוך, אבל לכונה
אחרת, כי תרגם לך יהודון אחר ויתקרון יהודאין על שמך, וכ"ת הירושלמי: בערף, הוא
אחורי הפנים, וכן אמרו רז"ל ערף דלהדי פנים (חולין דף י"ט ע"ב): (ט) גור אריה יהוד',
לפי פשטות הלשון נראה לו שהוא ענין אחד, ולפי שרצה להמשיכו לארי' שהוא החוק שבחיות,
גם כוון לדמותו לארי' קטן לקלתו וחריפותו יותר מארי' גדול, לכן תפס בלשונו ב' השמות, בו
גור

בְּנֵי עֲלִית כָּרַע רַבֵּן כְּאַרְיָה
וּבְלָבִיא מִי יְקִימוֹנוּ לֹא יִסּוֹר

ווען רוא פֿאַם רויכע הערויף-
קאַממוט : ער קניאט דין ,
לעגט זיך אויף זיינע פֿיסע ,
וויא אַרלטער לעווע זאגט
לעווי , ווער ווילל איהן

שכט

ניכט

רייצען אויף צו שטעהען ? : (י) דער צעפטער ווירד

רש"י

לאריה : בני עליה . סלקת את עצמך ואמרת מה בנע וגו' . וכן בהריגת תמר שהודה זדקה
אמני לפיכך כרע רבן וגו' בימי שלמה איש תחת גפנו וגומר (מלכים א' ד') : לא יסור שנט

תרגום אונקלוס

באור הקצר

בטורף בני עליה , כאשר אתה בני עליה
מטרף , כדמית לגור ארז , ולפי שהוא קל
וגבור יותר מארז וקן המעילו אליו : כרע רבן
כאריה
גפשה סליקתא יגות ישרי בתקוף
כאריא ובליתא ולית טלקא
דתועענייה : (י) לא יערי עכיד

יתר הבאור

גור לבד ואמר גם על שאר החיות בהיותם קטנים , כאשר מצאנו גם תנין חלבו עד היניקו
גוריהן (איכה ל' ג') , ותהי' הכוונה פה גור שנמין הארז , והוא סמך , וכ"ת יב' ע והירושלמי
מדמי חכא לך יהודה ברי לגור בר אריוון , וכן פי' הרשב"ם , וכן מתרגם בל"א , והמ"י כתב
שתסור הכ"ף בגור אריה , אבל אין צורך לפי המליצה הכחותה וכפרט בעינינו השירים , וכ"ה
כוונת הרשב"ע שכתב ואין צו כ"ף הדמות כמו ועיר פרא (איוב י"ב ג') : מטורף בני עליה ,
אתה יהודה בני ! לאחר שעלית מלטרוף טרף באומות ותכרע ותשכב בעירך לא יבא אייב
להחרידך ולהקימך ממקומך , זהו עיקר פשוטו , והמפרשו בעכירת יוסף לא ידע פשוטו של
פסוק ולא בחילוק טעמים כלל . (הרשב"ם) , והנה רא"י ז"ל פי' כן , ח"ל מטרף , ומה
שפדתיך בטורף טרף יוסף היה רעה אבלתהו וזהו יהודה שנמשל לאריה , בני עליה , סלקת
את עצמך ואמרת מה בנע וגו' , הרי שפי' הכתוב על מכירת יוסף , ואף ע"פ כן הוא נקי
מתלונת הרשב"ם כי סנהר בני למטה אל עליה ולא אל מטרף , והראש"ע כתב ואם נפרשט על
דבר יוסף הי' ראוי שהי' תחת עליה העלית כי עליה פועל עומד , ורא"י ז"ל נשמר גם מזה כי
אינו מפרש עליה שהעלה את יוסף , כי אם סלקת את עצמך , והוא פעל עומד , וכ"ת יב' ע
סליקתא כפאך , והנה לשטת רא"י ז"ל יהי' המשך הכתוב על הדרך הזה , יהודה דומה לארי
טורף , והוא כרע ורובץ כארזי ובלביא מייקיימו , אבל עם כל זה נקי הוא מטרף יוס' שפדתי
אותו צו , כי סלק את עניו ממוט , ויהי' מטרף בני עליה , כמו מאמר מוסגר בין שני מאמרי'
מקושרי' ולכך נח האתנח בסופו כדיט : והרשב"ם ז"ל ברנותו לפרש המשך הכתוב ע"פ דרכו
כתב אתה יהודה בני לאחר שעלית מלטרוף טרף באומות ותכרע ותשכב בעירך לא יבא אייב
להחרידך ולהקימך ממקומך עכ"ל (וכן פי' הרד"ק בשרשים שרש עלה בפירושו הכ') , הנה
הוא נעמנו כתב בפסוק זה שהמפרשו על יוסף לא ידע בחילוק טעמים , ועכ"ז מפרש פה נגד
חילוק הטעמים , שיש במלת עליה אתנח , והוא מתברר לאחריו , מלבד שהוא נגד טבע הלשון
לשנות המליצה במאמר אחד מוכח לנסתר , עם כי אינו רחוק ממליצת השירים בב' מאמרים
כמוכיס , ולכן הבאור הנכון בזה כפי' הרשב"ע ששכ לפניו , דמית לגור אריה כאשר אתה בני
עולה מטרף , וכן תרגם המתרגם האשכנזי : כרע , הוא לדעתי רק בב' הרגלים על הנרכים :
רבץ , הוא שוכב על ארבע רגליו , ולפי שטרס ירבץ יכרע , לכן הוא מוכיר בתחלה כרע
ואח"כ רבץ : באריה ובלביא , הרד"ק בשרשים שרש לביא לא פירש ט דק שהוא הארז , אבל
נראה

שַׁבַּט מִיְהוּדָה וּמִחֶקֶק מִבֵּין
רְגֵלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילָה וְרָא

נִכַּט וַיִּיכַעַן פֶּאָן יְהוּדָה, דַּעַר
גַּעְזַעַט צַגְעֵבֶר נִכַּט (פֶּאָן
צווישען זיינען פֶּיסען) פֶּאָן
זיינען נאַכְקאַממען : בִּז עַר

יקהת
(יהודה נעמליך) נאך שילה קאממט, אונד פֶּאַלקער ויך

צו

רש"י

מִיְהוּדָה * מִדוּד וְאֵילֶךְ אֵלּוּ רֵאשֵׁי רְגֵלָיו * שֶׁנִּבְנְלוּ אֶת הָעַם בְּשַׁבַּט שְׁמוֹנִים עַל פִּי הַמַּלְכוּת
וּמִחֶקֶק מִבֵּין רְגֵלָיו * תַּלְמוּדִים אֵלּוּ נִשְׂאִי א"י : עַד כִּי יָבֹא שִׁילָה * מֶלֶךְ הַמַּשִּׁית שְׁהַמְלִיכָה אֵלּוּ *

וכן

תרגום אונקלוס באור הקצר

עֲבִיד שְׁוֹלְטָן מְדַבֵּיט יְהוּדָא וּסְפָרָא
מִבְּנֵי בְּנֵי עַדְרֵעֶלְטָא עַדְרֵיִיתִי
מְשִׁיתָא דְרֵילִיָּהּ הִיא מְלִכּוּתָא וְרִיָּה

וכן קצת לא יבדחו, כן יהודה בהיותו בארצו במטותה לא יבא אויב להחרידו ולהקישו ממקומו :
(י) לא יסור שבט מיהודה, המלכות שניתן לו להשתחות לו כל אחיו שנים עשר לא תפסוק
מוטו כל אותה הגדולה ולא מחוקק ואררה מורשו עד כי יבא יהודה (הנוכח אל עיר) שילה,
כלומר עד כי יבא מלך יהודה הוא רחבעם בן שלמה שא לאחד המלכה בשילה שזה קרוב לשכס
אבל אז יסורו עשרת השבטים מוטו וימליכו את ירבעם ולא נשאר לרחבעם בן שלמה רק יהודה
ובנימין * (הרש"ס) : שבט, דרך המשל להיות בידו שבת או מטה, בל"א (נעפטר), והוא סימן
הכח והמושלט אשר לו לעטש את המורדים בו : ומחוקק, הוא טתן החקים בארצו, ויקרא כן גם
המשל והעוטר בעצמו על פי החקים הקטועים להם : שבין רגליו, מורשו, כמו ובשליטה היות
מבין רגליה (דברים כ"ח כ"ז) : יקהת

יתר הבאור

נראה מן הכתוב מה אמך לבוא בין אריות רבצה בתוך כפרים רבתה גוריה (יחזקאל י"ט ב')
ותן הכתוב אריה טרף בדי גרותיו ומחנק ללבחתיו (נחום ב' י"ג), שהארי הוא הזכר במינו
והלביא הנקבה, וכתב הראב"ע ועטס כרע רבן באריה שמהג האריה אחר שטרף ישב על
כרעיו וירבן ואילו היה עובר כל מין חיות לא יקום מפניהם שיברח עכ"ל, ונראה לי לפי
שמעלת האריה הזקן גדולה מן הרך בשנים בגבורה, ומעלת הרך בשנים גדולה בקלותו
וריותו על הזקן, לכן ברכו יעקב בשניהם, ואמר לגור אריה דמית כשתלך לטרוף טרף
צוריו ולא בעלמים, ולאריה ולביא דמית בגבורתך בעת תשכון בארצך, כי כלם יפחדו
להקימך ולעוררך למלחמה : (י) לא יסור שבט מיהודה, בבאורי הקצר העתקתי פי'
הרש"ס עם קצת תוספת באור על הפסוק הזה, כי הוא היותר מתישב מכל הבאורים שגאמרו
בו, ויהי' עד כי יבא שילה כמו לשילה, כי תחסר הלמ"ד לפעמים, כמו ויביאם ירושלים (ד"ה
א' י"ח ז'), ויביאם בבל (ירמיו' כ"ד א' ו' ח"ג), ודומיהם, ועיין בפ' הראב"ע ומה שטען
עליו הרמב"ן בדברים נכוחים, ואין רטוני להארוך פה : יקהת, שם בפלס דגרת בני האדם
(קהלת ג' י"ח), ודגש הקוף לתפארת כדגש מְקַלְשׁ ה' (שמות י"ז י"ז) ,
וכן ונתנו ליקהת אס (משלי ל"ז י"ז) וכו', ופירוש שניהם משמעת וקיבול המצוה,
ופירוש ולו יקהת עמים אליו ישמעון העמים לקבל עליהם מה שיטוס, ופירוש ליקהת אס למשמעת
אס כלומר עין שתבוח למשמעתה ולמה שתגור עליו יקרוה ערבי כחל, ודמה רבי יונה המלה
הזאת לערבי בזה הענין * (הרד"ק בצרעיס ארש יקה), וכ"ל חנקלוס ולי' ישתמען עומיית,
וכן פי' הראב"ע, אלא שכתב שהיו"ד משרת לעתיד, ולא ידעתי מה יאמר בעלת ליקהת
אס

צו איהם פֿערוואַסמעלן : יקַתַּת עַמִּים : יא אַסְרֵי לַגֶּפֶן

(יא) ער בינדעט אַן דען וויין
שטאַק ויין פֿיללען, אונד

עירה

רש"י

וכן תרגמו אונקלוס ומ"א שילו שי לו שנאמר יובילו שי למורא (תהלים ע"ו) : ולו יקתת עמים .
אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אסיפות
משמשות בלשון זה והן נקראים עיקר נופל כגון כו"ן של כנוף ושל נושך ואל"ף שבאחותי באזכרה
(איוב י"ג) ובאבנת חרב (יחזקאל כ"א) ואסוך שמן . אף זה יקתת עמים אסיפת עמים שנאמר
אליו גוים ידרושו (ישעיה י"א) ודומה לו עין תלעג לאב ומבוא ליקה' אס (משלי ל') לקבץ קמטי
שבפניה מפני זקנתה ובגמרא דיתבי ומקרו אקתתה בשוקי דנהרדעא במס' יבמות ויכול היה
לומר קהיית עמים : (יא) אסרי לגפן עירה . כתנבא על ארץ יהודה שתהא מושב' יין כמעין אש
יהודה

תרגום אונקלוס

באור הקצר

וקתת עמים , קבוצת האומות שהיו כסופים תחת שלמה אביו כדכתיב כי הוא רדה בכל
עבר הנהר (מלכים א' ד' כ"ד) , נתקבצו גם
להמליך רחבעם כדכתיב וילך רחבעם שכמה
כי שסס בלוא כל ישראל להמליך אתו (ד"ה ב' י"א) , ושסס אלל שילה כדכתיב ביהושע ואסוף
יהושע את כל שבטי ישראל שכמה (יהושע כ"ד א') , וכל הפרשה , ולבסוף מפרש כל איש
הדברים היו לפני ה' בשילה (איוב מפרש שהי' בשילה , אך כתוב ויקח אבן גדולה ויקמה גם
פחת האלה אשר במקדש ה' (שם כ"ו) , ומקדש ה' הי' אז בשילה כמפורש ביהושע ואופטים) ,
וגם באופטים הנה חג ה' בשל וגו' למסלה העלה מניית אל שכמה וגו' (אופטים כ"א י"ט) , וגם
בירמיה ויבאו אנשים משכס משל ומשמרון (ירמיה מ"א ה') וקרקע חלקה היתה בשכס שניבא
אשר עם שכס הראשון להתקן עם בני אדם ולכבוד משכן ה' אשר בשילה הסמוך גם , ויעקב
עיקר הגדולה של יהודה שמודד עד רחבעם פירש אלל חוסר הגדולה לא רנה לפרש אלל מכלל
של מקרא אתה מקדק משילה ואילך נתמעטה . (הרשב"ם) : (יא) אסרי לגפן עירה , עד
הנה נרכו במלוכה גדולה שתהי' לו על אחיו , ועתה נרכו בארץ מבורכת , ואמר אסרי לגפן
עירה , שמרוב הגפנים יקצור הרוכב על העייר (שהוא החמור הזכר הרך בשנים) את עירו אל
הגפן אשר בדרך , בעת יטח וירד מן נהמתו , והכוונה בזה לב' דברים , א' שהי' הדרך מלא
אגפנים עד שכל מקום שירצה לקצור בהמתו באיזה אילן ימצא גפנים לקצרה גם , ב' שמסוב'
ריבויים לא יסואו גם אם תאכלם הנהמה :

יתר הבאור

אס , א"א , להיות עתיד בעבור הלמ"ד שלא תשמע צעתידיס , והוא מפרש גם לחבור אס ,
ולדעת רש"י ז"ל ג"כ שראו יקה וקראו יסוד נופל כטו"ן של כנוף ושל נושך , והוא לדעתו גם
המקרה , ופירושו אסיפת עמים שנאמר אליו גוים ידרושו (ישעיה י"א י') , ומפרש ליקתת אס
לקבץ קמטים שבפני' מפני זקנתה , ובגמרא דיתבי ומקרו אקתתא בשוקי דנהרדעא במסכת
יבמות (דף ק"ו ע"ב) , ויכול היה לומר קהיית עמים עכ"ד , וכן פי' הרשב"ם קבוצת האומות ,
עם שלא כתב דקדוק המלה , וכן מתורגם כל"א : (יא) אסרי לגפן עירה וגו' , אונקלוס
תרגם זה בב' אופנים כמו שהביאו רש"י ז"ל ופי' דבריו , אלל לפי ששניהם רשוקי' מפשט הכתוב
לבן כטה רש"י מפירושו פה ופי' באופן אחר , ח"ל כתנבא על ארץ יהודה שתהא מושבת יין כמעין
אש יהודה יאכוד לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחת ומאדק אחד בן אחת אחד עכ"ל , וכן
פי' הרשב"ם , והנה אף שבדבריהם נכונים ומיושנים נכונות כלל הענין , שהנכרה האלה
היא על טוב ארצו' ברבו' היין , אלל עדיין לא נתישבה מליבת המאמר , כי אסרי לגפן לא
יכול כוננת הטענה מגפן אחת , ויכול לחסור העיר לגפן אחת ולהטעינו מכתה גפנים
הששכים , ולכן הנאמר הגפן הוא כפי ענה אגלרתי בנאורו הקצר , שהכוונה היא שתהא
ארט

עירדה ולשרקה בני אתנו כבם
ביין לבשו ובדם ענבים סותה:
עירו קרי סותו קרי רש"י חכלילי

אונד אן דויה רעבע זיינער
עולין זארהן : ער וואשט זיין
קלייד אין וויין , אין בלוט
דער טרויבען זיין געוואנד :
ראַהטליך

והודה יאסור לגפן עיר אחד ויטעננו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד : שורקה : זמורה
ארוכה קורי ירא בלעז (ויראה שנ"ל וירי"א רה"ל רעני רוטי) : כבם ביין : כל זה לשון
דבי יין : סותה : לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא : אוסרי : כמו אוסר דוגמת מקימי
מעפר דל (תהלים קי"ג) היושבי בשמים (שם קכ"ג) וכן בני אתנו כענין זה : ואנקלוס תרגם
במלך המשיח גפן : הם ישראל : עירדה וירושלם : שורקה ישראל ואנכי כשעתיד שורק (ירמי' ב') :
בני אתנו : יבטן היכילה לשון עזר אתון כס' יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים : גפן , אלו
נדקין , בני אתנו : עבדי אוריתא באלפן ע"ש רוכבי חמוכות נחורות : כבם ביין הוא ארגון טב
שנינועו דומה לזין וכבועין הוא לשון סותה שהאשה לובשת ומסיתה בהן את הזכר ליתן עינו
נה' ואף רבותי פירשו בגמרא ל' הסת' שורות במסכת כתובות ועל היין שמה תאמר אינו
מרה

תרגום אונקלוס

באור הקצר

לקריתיה עמא יבטן היכליה יהון
צריקיא סחור סחור ליה ועברי
אוריתא באילפו עמיה יהי ארגון
טב לבושוהי כסותיה מילא מילא
צבע זחורי וצבעונין : יסטקון
ג'ג', וכתוב עם וכל מלבושי אנאלת (שם ג') :
ולשרקה בני אתנו , אל השרק (שהוא הטוב
מזין הגפני' שהענבים לא ימנא בהם חרפן)
יקשור את בן האתון (שהוא העיר הנזכר) ,
והוא כפל לשון במלות שונות ומלת אסרי
מעטת ענמה ואחרת עמה : כבם ביין לבשו .
לאחר שנכרו הענבים ודורכין אותם בגינות
מתלכלכין בגדיהם נדריכת היינות , כדכתיב
מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך גת (ישעי'
מ'ג') , וכתוב עם וכל מלבושי אנאלת (שם ג') :
שיתאדם

יתר הבאור

ארגו מלאה גפנים , עד שהרוכב בדרך אם ירנה לטוב ולירד מן בהמתו , וירנה לקשרה באזה
אין , יקשרנה לגפן , וכן פי' הראש"ע ובעל מכלל יופי , והכוונה לב' דברים , כמ"ש בקטורי ,
ומלת אסרי היא ביטוי [ונא במקום העתיד , שלא כמנהג , או שהנביא יעמיד עמו כאלו
הוא בזמן ההוא , והוא ביטוי ממש בזמן הדבור , והנכון שתסמר מלת ההרכבה , וענינו
זהו אוסר , כמ"ש בפ' מקן (לעיל מ"א ח')]] עם יו"ד נוספת , וכן היא נוספת במלת בני
וכן הוא נוספת במלת אתנו , כמו מקימי מעפר דל (תהלים קי"ג ז') , ההפכי הטור וגו'
לשנינו מים (שם קי"ד ח') , ואסרי מושך עמו ואחר עמו , אסרי לגפן , ואסרי לשרקה :
עירדה , הוא המעור בעורו קטן , והה"א במקום וז"ו הכנוי לגסתר כמו כי פרעה זהרן
(שמות ל"ב כ"ה) , ונסכה יין (ויקרא כ"ג י"ג) , ודומיהם : ולשרקה , הה"א נוספת , כי
נמא ויטעוהו שרק (ישעי' ה' ג') , וכתב הרד"ק בשמים שרש שרק שהוא המשובח ממיני הגפן ,
וכתב הרב אבן גיאת שהוא מין הטוב מן הגפנים שהענבים לא ימנא בהם חרפן , ורש"י
כתב שרקה , זמורה ארוכה קורייר"א בלעז עכ"ל , ויראה שנ"ל וירי"א רה"ל , כמ"ש רש"י על
שרגם (למעלה מ"י) , והוא בל"א (רעבי , רוטי) ע"ש : בני אתנו , הוא העיר , והאתון
הוא הנקבה בזמן המעור , ובן האתון הוא הקטן הזכר הכרוך אחר אמו , ונא כפל לשון
במלות שונות : כבם , המכבס : ביין לבשו , הראש"ע פי' כי מרוב היין יכנסו לנאיהם
בין תחת מים , והוא על דרך משל כמו יטפו ההרים עמים (יזאל ד' י"ח) , ולדעתי איננה
עלינה כאותה לפי שאין דרך לכבס ביין כי לא ינקה הנגד , ולא תנא לשלם הפלגת המליכה
גאופן כזה , והנכון כמ"ש בקטורי שהכוונה היא על דריכת היינות , והוא עפי' הרשכ"ס

יב חכלילי עינים מיינ ולבן שנים

(יב) ראטהליך אום דען אויגען פאן וויין: אונד אום דען צאָהגען ווייס פאן מילך:

מחלב: פ

זבולן

רשי

מרוה תל סוטה: (יב) חכלילי • ל' אודם כתרנמו וכן למי חכלילית עינים (משלי כ"ג) שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין: מחלב • מרוב חלב שיהא בארנו מרעה טוב לפדרי כאן • וכן פירש המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב • ולפי תרגומו עינים ל' הרים שמעם נופי' למרחוק • ועוד תרגמו בפני' אחרים ל' מעיינות וקילוח היקדים נעוהי יקדים שלו ול' ארמי הוא במסכת ע"א נעוא ארתמו ימורין נקעתיה תרגום שנים לשון שני הסלעים: לתוף

באור הקצר תרגום אונקלוס

(יג) יסמקון טורוהי פכרמזיה יטופון נעוהי פכמר יחורון פקעתיה בעבור ובעררי ענא: זבולן

שיתאדם, וגם הוא מין כטום במרנן כמו הדם הכנוס בגידיו: סוטה, בגדו: (יב) חכלילי עינים שוין, לשון אדמיות, ור' ל' אדום עינים (יהי' כל איש מאכשי ארנו), מרוב שתיית יין שכן דרך שותי יין שעיניהם מאדימין כדכתיב למי חכלילית עינים למאחרים על היין (משלי כ"ג כ"ט ול'), והי' זה צימו שלמה כדכתיב ויאכ יהודה וישראל לבטח איש תחת נפטו ותחת תאנתו (מלכים א' ד' כ"ה): ולבן שנים, ית' כל איש מאכשי ארנו: מחלב, מרוב חלב ששתה, והוא על דרך משל על הפלגת טוב ארנו שיהי' גם מרעה טוב לפדרי כאן, ואילו השנים יין וחלב נזכרו לרוב במקרא יחד, כמו שתיית ייני עם חלבי (ש"ה ה' א'), וכן בלא כסף ובלא ממיר יין וחלב (ישעי' נ"ה א'): זבולן

יתר הבאור

סוטה, אין לו ריע בעקרא, ורש"י והרשב"ם והרד"ק בפרשים שרש סית פי' בגד, ובלוי ספק כן הוא כי הוא כפל לשון אל לבנו: (יב) חכלילי, שרש חכל, והלמ"ד כפולה, ומשקלו פעליל, וי"ד אחרונה נוספת ליחס, ופירושו לדעת רש"י והרשב"ם והרד"ק בפרש"י שרש חכלל שהוא לשון אדמיות, וכן למי חכלילית עינים (משלי כ"ג כ"ט), רק שחכליל או חכלילי הוא שם תאר, וחכלילית הוא שם המקרה, וכל המפרשים הנזכרים מפרשים עינים ממש, כי החכליליות יראה בעינים משכרות היין, אבל המ"י מפרש עינים לשון מראה וגוון כמו ועיט כעין הנדלח (במדבר י"א ז'), כי דרך שותי יין שכל פניהם מאדימין, ונאורו אדום הגוון יהי' מרוב יין, אבל המחמר הב' רישו ולבן שנים מחלב, הנאמר על אבר פרטי יורה שגם עינים הוא אבר פרטי ונאורו עינים ממש, וכן מתורגם בל"א עינים ממש, והנה הזכיר הענין כסדרו, גדול הנפנים, ואח"כ דרזכות הענבים, ואח"כ שתיית היין, כ"כ הרשב"ם, והרמב"ן מפרש חכלילי בחוסן אחר ח"ל והנראה בעיניו שהוא הפך מן כחלת עיניך (יחזקאל כ"ג מ'), וכפלה זו הלמ"ד במנהג רבים והוא כענין מחלב העינים הידוע ומורגל בדברי רבותינו וכן שמו בערבי חל כחול יחמר שהוא כחול העינים מן היין כי כאשר אחרים כותלים אותם בספק שהוא חל כחול כן יכתול אותם שהוא כחול העינים מן היין מלבנים שניהם בתמרוקים כן ילבן אותם בחלב והמשל לרבו היין והחלב בארנו כאשר הזכיר אנקטום וכו' עכ"ל, ויתכן שגם הפך יקרא כחול בעבור האדמיות שבו, והיה כחול הפך מן חכל, וחשוב לפי זה שני הפירושים להיות אחד: ולבן שנים, תאר, והנפרד לבן ובסמיכות ראוי להיות לבן כמו מן חלב, חלב גיט (ישעי' ס' ט"ז), ובא בסגול בעבור הסמיכות: שנים, י"י נקראו שנים על שם מערכות שני' בעבור היות שתי

וג זבולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אגית וירכבו על צידו פ

(ג) זבולן ווירד אם אפער דער מעערע וואהנען : ער ווירד אם האפען זיין , ווא שיעע ליגען אונד זיינע זייטע ביזגען צידן : יששכר

יששכר

רש"י

(ג) לחוף ימים על חוף ימים תהיה ארצו חוף כתרנומוספר מר"קא בלעו (בל"א גרענזי) והוא יהי מכו תדיר אל חוף אגית במקום הנמל שאגית מביאו גם פרקמטיא שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממציא מוזן לשנע יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבולן בנאמת יששכר באהלך (דברים ל"ג) זבולן יונא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים : וירכבו על צידו סוף גבולו

תרגום אונקלוס

באור הקצר

(ג) זבולן לחוף ימים ישכן, התנבא כי זבולן יהי חלקו בא"י על שפת הים : והוא לחוף אגית, והוא יהי מכו תמיד אל החוף שהאגיות יונאות ובאות לשם, והוא הנמל שקורין בל"א (האפן) : וירכבו, סוף גבולו שהוא פאת ארצו יגיע להיות אל צידו, בכפל המאמרים לחוף ימים ישכן ואז והוא וירכבו על צידו מיותר, כי לא הודיע יעקב גס אחד מנציו סוף גבולו רק בזבולן, ואם רצה להודיע צו מדוע לא הודיע רק קנה אחד, גם עדיין לא ידענו באיזה נד יהי תחמו אל צידו אס בדרום ואס בצפון, ואס נאמר כי לא כוון להודיע מקום נחלתו רק גדול חלקו שתגיע עד צידו, הנה גס זה לא נדע, כי לא הודיע נחלת גבולו, ואשר יפלא יותר בעיני הוא זה, הלא גס מקנת שאר השבטי לקחו נחלת על שפת הים כי כל גבול מערבי של א"י הוא הים הגדול, ולא לקח זבולן חלקו על פני כל רחב הים מנחל מצרים עד הר ההר, לכן נראה לי כי כוונת יעקב היתה לפי שברך את יהודה שלפניו שיתעשר ע"י נצחו במלחמות, גס ע"י ארצו שתהי מבורכת להוציא יין הרבה ודי חלב עזים, גס בירך את בניו שלאחריו קנתם בזה וקנתם בזה וקנתם בזה, חון מראובן שמעון ולוי שלא רצה לברכס כלל, לכן לפי שראה זבולן לא יהי בניהם, חון מראובן שמעון ולוי שלא רצה לברכס כלל, לכן לפי שראה זבולן לא יהי א"י

יששכר

יתר הבאור

שתי מערכות. (הראב"ע) : (ג) לחוף, שרש חספ, והוא ענין כסוי כמו חפה, והוא הנמל, ונקרא כן לפי שנסתרים בו הספיטת מפני הרוחות, והוא מנורת חספ עליו כל היום (דברים ל"ג י"ב), כי האגיות לא תעמדנה במקום מנולה לרוח, כן פי' הראב"ע והרד"ק בשרשים שרש חספ, ולשון רש"י חוף, כתרנומוספר מר"קא בלע"ז עכ"ל, ובל"א (גרענזי) : וירכבו, פאת ארצו, ולא נמנא הנפרד היחיד משם זה שהוא בה"א הנקבה בסוף המשתנית לתי' וברצו ובכניו, כמו בירכתים (שמות כ"ו כ"ג ול"ו כ"ח תיחוקאל ע"ו י"ט), וכן במשיכות הרבים, ולירכתי (שמות כ"ו כ"ג ול"ו כ"ז), וכן בכנויי היחיד כמו כאן, אבל נמנא היחיד ירך, וממנו נאמר לרבים, ירכיס (שם כ"ח מ"ג), ובכניו ירכי ירכה, והנה שם ירך השאל ג"כ אל פאת הדבר, כמו ירך המונח נפנה (ויקרא א' י"א ומלכים ב' ט"ז י"ד), וירך המעבן תימנה (במדבר ג' כ"ט), ולדעתי יש אחזה הפרש בענין בין שם ירך ובין שם הנקבה מומנו הנח בה"א בסוף, ויתבאר בקוב"א א"ה : על צידו, כמו עד, וכן על המעברות (יהושע ב' ו'), וכן תיב"ע והמתרגם האשכנזי, ו"א פעמים נמנא עד במקום על על פי המסורה, ועיין בת"ס שלי שנראה ש"ס הוא במסורה ובל"א ט' : (יד) חסר גרם

יד יששכר חמור גרם רבץ בין

(יד) יששכר איזט אין בין-
נערנער עזעל : דער גערן
שווישען

המשפטים

רש"י

גבוליהא סמוך לכידון ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן : (יד) יששכר חמור גרם חמור בעל
עמדות סובל על תורה כחמור חזק שמשעינין אותו מאחי ככד : רובץ בין המשפטים כחמור
האהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהו' רוכה לכות רובץ בין התחומים בתחומי העיירות
שהולך

תרגום אונקלוס

באור הקצר

(יד) יששכר עתיר בנבכסין ואחסנתיה

איש מלחמה כאחיו , גם לא תהיה ארצו טובה
כאל אחיו כי יסכן לחוף ימים , נרכוסייתעשר
ממשאו ומתנו שיקרו הוא על מבוזות ימים ,
במקום שיש גמול לספיכות , ולכן אף שגם קצת
שאר השבטים לקחו נחלתם על שפת הים , אפשר שלא הי' גם כמל טוב לספיכות כמו בחלק הים
של זבולן , וכן לא מנאו החלוץ שנובעין מדמו נבע התבלת רק בחלקו , והוא הי' חסוב מאחר
צבטים השתמש מומט למלכים , וכן אמרו חז"ל בשבת (דף כ"ז ע"א) יוגבים אלו בידי חלוץ
מסולמות של טור ועד חיפה , וב' אלו המקומות הי' מקומות של כמול בים המערבי כנגד חלקו של
זבולן , חה שום עוד היום , וכן היו מסתמרים במין דג הנקרא טרית , שלא הי' נמצא רק בחלק
הים שכל בגורלו , גם החול שנשפת הים שנחלקו הי' חסוב ומשחר מאחר חולות ורואו לזכר
לבנה , כמ"ש חז"ל בספרי (פ' הנדבחה) על פסוק ואפני טעוני חול (דברים ל"ג י"ט) , וכל
במגילה (דף ו' ע"א) , וכתב גם רש"י טרית , דג שקורין טוני"א , ונרכו יעקב שעי' ויתעשר ,
אף אם לא תהי' חלקו בארץ טובה כחלקי אחיו לענין שדות וכרמים , ועל כוונה זאת אמר
וירכתו על גידן לפי שהם היו טדעים או לסתרים גדולים , כדכתיב סחר גידון עבר ים ולאך
(ישעי"ב ג' ב') , וכתיב טשי גידון כי אמר ים מעוז הים וגו' (ש"ד ד') , וכן נרכו משה ואמר שח
זבולן בנחמד (דברים ל"ג י"ח) , בים לסחורה , גם אמר כי שפע ימים ייקו ואפני טעוני חול (ש"ד
י"ט) , ולא הוכרך להזכיר טור לכונ' זאת , כי היא הייתה באמצע גבולו , חבל גידון היא לגד נפון
א"י להלאה מזר , ואמר שגם היא תסחר עמו כי סוף גבולו יהי' אכלה , ויהי' א"כ מאמר תחלת
הפסוק וזרון רוע חלקו לענין שדות וכרמים , ומאמר שאחריו שנת לענין הסחורה , חיה שיעור
הכתוב , זבולן (עם שהוא) לחוף ימים (לגד) ישכן (והייט שאף שיש לו שדות וכרמים אינן חסבות
כ"כ כמ"ש חז"ל במגילה (דף ו' ע"א) אמר זבולן לפני הקב"ה רבש"ע לאחי נתת להם שדות
וכרמים ולי נתת הרים וגבעות לאחי נתת להם ארנות ולי נתת ימים ונהרות ע"ש , לא כאחיו
זוכני הים אשר להם גם שדות וכרמים טובים , עכ"ז) וזוא (לכדו) לחוף אנית (ישכן , כי ישכן
שמואמר ראשון מוסך עגמו ואחר עמו) וירכתו על גידן (כאופן שמסות האחי' הרבות אשר יבאו
לארצו יתעשר) , ויהי' תרעמו כל"א לפ"ז כן (זבולן וזירד נוזנהר נור חס חושער דער
אנערע נוזנהרען , ער וזירד חבער חס החושען ויין , חוף טישע ויגטן , חונר זיינע וייטע
בין גטן גידן) , והנה גם הרשנ"ס שיער כוונת סוף הפסוק וירכתו על גידן , לענין הסחורה ,
אך כוונת הפסוק בכלל לא פי' כן , ונראה לי עוד ככוונת מלת ימים לאין רכנס , לפי שאמר
השבטים עם שלבד המערב הי' הים גבולם , עכ"ז לגד מזרח לא הי' להם ים , רק סוכרן עגלם ,
אכל זבולן לגד מזרח הנה ים כנרת יגבלהו : (יד) יששכר חמור גרם , יששכר הוא לחמור בעל
עגס

תחומיא

בין

העדר
וה
טדרי
שפתי
אף כ
כן יש
נאר
שכחו
נבא
מלג
(ט'
הור
שה
ינה
רק
תח
מה
כע
[א]

יתר הבאור

גרם , מלת חמור סמוכ' , כלומר כחמור בעל עגס ככד וחוק : גרם , עגס בלאן ארמי
ונמצא איהו פעמים גם במקרא , והרד"ק בשראים ארם גרם פי' גרם רבי יונה גרם , שטר
שאינו יכול לזוז ממוקושו מן ועמתיקה יגרם (במדבר כ"ד ח') , ולדעתי אין נכון לפרשן ,
כי נראה כי פעל יגרם הוא מן הפעלים כנגזרים מן השעות ועודים על הפך הפעולה והאן
הוראת

הַמְשַׁפְּתִים: טו וַיֵּרָא מְנַחֵה כִּי
טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה וַיֵּט
שְׁכֻמוֹ לְסַבֵּל וַיְהִי לְמִסַּחֵר

עבר

רש"י

צווישען שטאללען ליגט :
(טו) ער זאָהע וויא אַנגעעהם
דיא רוהע , וויא ליבליך דאַז
לאַנד וויא: דאַ ניינטע ער וויגע
שולטער הין צום טראַגען ,
אונד וואַרד דינוטבאַר צום
טריבוט : דן

הַמְשַׁפְּתִים: (טו) וירא מנחה כי טוב
פירות : ויט שכמו לסבול עול תורה ויהי לכל אחיו ישראל למען עובד
למסקן להם הידאות של
תורה וסדרי עבודת שאל' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם
מאתים (ד"ה א' י"ג) . מאתים ראשי סנהדרות העמידו כל אחיהם על פיהם : ויט שכמו השפיל
שכמו כמו ויט שמים (שמואל ב' כ"ב) הטו אזיכס (תהלים ע"ח) . ואנקלוס תרגמו בפנים
אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש עמחות שהם יושבים על הספר ויהיה הארץ כבוש תחתיו
למס

תרגום אונקלוס

באור הקצר

תַּחֲשִׁיבָא : (טו) וַחֲזָא חוּלְקָא אַרְי טַב
וַיִּתְאַרְעָא אַרְי טַעֲבָדָא פִּירִין וַיִּכְבַּשׁ
טַחֲזִין עֲטִמְיָא וַיִּשְׁיִצִי יִתְדֵי הַיְיָ הוֹן
וַיִּאֲשַׁתְּאָרוֹן בְּהוֹן וַהוֹן לִיה פִּלְחִין
וּמַסְקִי

עגס ובעל איברים חזק, וסובל משא גדול, זה
הוא שאמר ויט שכמו לסבול : רבץ בין
המשפחים, שרש שפת, ענינו הערך והסדר,
ה' תשפת שלום לט (ישעי' כ"ו י"ג), הערך,
וכן שפות הסיר (יחזקאל כ"ד ג'), ערך אותה
על הכירים (כ"כ הרד"ק שרש שפת), ודעת
המתרג' האשכנזי שאלת משפתי' כתי לחערכו'
והשכיבה בין המשפתי' או השפתי' כתי למוט'
יאמר למה יבנת בין המשפתיים לשמע שרקות
שלא הלך עמם למלחמה, וכאן תשכבון בין
משפתיים (תהלים ס"ח י"ד), השער אס תטוון מולחמה ותשבו אלל העדרי' להשקית' ולטהל'
אף כאן אמר כמו חמר גרם, עגל ללכת אנה ואנה, ואזהב לרצון בין המשפתיים, על הגליו,
כן ישכר לא בחר ביעשה וזולן להיות עובר ימים, אף לא יאהב לבאת למלחמה, כי אס לשקוט
בחרנו לתרום ולעבוד אדמות, כמו שמפרש והולך שבראותו מטפה כי טוב והארץ כי נעמה נטה
שכמו לסבול עול אחרי' עליו ולתת מם שלא לעזוב מקום מנוחתו, וכן אמר משה שמת זולן
בבאתך וישכר באלהיך (דברים ל"ג י"ח) : (טו) וירא וגו', ישכר מטפת האדמה כי טוב יותר
מלבאת למרחקים : ואת הארץ כי נעמה, ומלכת כדכתיב אל המנוחה ואל הכחלה (שם י"ב
ט') : ויט שכמו לסבול, של של מלכי ישראל, כאשר שסובל וטשא עשאו : ויהי לשם עבד
לתת

יתר הבאור

הוראת השם, כמו מן שרש, ישרש, שפירושו עקירת השרשים, ומן סעיף, מסעף,
שהכוונה הסרת הסעיפים, ודומיהם, והפעלים ההם יבאו בבנין הכבד, ולכן אף אס
יגרם שאז מבנין הכבד מורה על שגירת העצמות וקילשתם, אין השם גרם מורה כן,
רק על הפכו שהוא חזק העצמות : (טו) וירא מנחה כי טוב, בא על דרך זרות
תאר הזכר על שם הנקבה, והראוי כי טובה והוא פעל עבר לגורת פעיל ע"מ יכול, כמו
מה טובו אלהיך (שם כ"ד ה') : נעמה, פעל עבר לגורת פעל, כמו ושמעו אמרי כי
נעשו (תהלים קמ"א ו'), וב' הפעלים האלו טוב ונעמה, ע"מ שהם פעלים לשי משקל'
[ובפרט אלת נעמה שאיננו בינוני לנקבה לגורת פעל, כי ה' ראוי להיות הנגיבה בה
מלרע

(טו) דן ווירד ויינע נאציאן עבד : ס ט דן ידן עמו ריכטען: וויא

כאחד

רש"י

למס עובד : (טו) דן ידן עמו . ינקוס נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידן ה' עמו (דברים ל"ג):

תרגום אונקלוס

באור הקצר

ונסקי טסין : (טו) טד בית דן ותקח ויקום נקרא ביוטוהי . יתפרק עמיה וקשגוהי ינוחן כחדא

לתת למלכים עיאר תבואותיו כדכתי' חרעיה' וכרמיכס יעשר (שמואל א' ח' ט"ז) , ובשורת עושר הוא לשבט יששכר , גם בשורת חלק טוב שיהי' לגורלו בארץ : (טו) דן ידן עמו כאחד שבטי ישראל , דן ישפט את עמו , כמו אחד משאר

יתר הבאור

עלרע , כמו ונכפש חפנה (ד"ה א' כ"ח ט"ו) , עכ' זאין נהס כי אס הוראת התואר , כי הס מומין הפעלים המקריים שאין נהס לא פשוטה ולא הפעלה , כמו ה' אלהי גדלת מאד (תהלים ק"ד א') , פי' גדול אתה , וכן שרש חשך , טמא , טהר , קדש , ודומיהם רבים מהפעלים המקריים , יטרשו כמו מאר , כאשר זכרנו בהקדמת הספר : ויט שכמו , השפיל שכמו , כמו ויט שמים (שמואל ב' כ"ב) ותהלים י"ט , השו אונכס (ישעי' כ"ה ג' וע"ק א') . (רש"י) : לסבל , הוא מקור ויחסר השם אבל הוא בכחו , וענינו לסבל עול או מאה , והכוונה כמ"ס בנאורי הקצר עול מלכי ישראל , וכן פי' הרשב"ם והראב"ע , וענין הוי"ן וירא וגו' ויט וגו' , הוא לתאר המאמרים המתחברים בסנה , וכשראה וגו' אז הטה שכלו וגו' : ויהי , ענינו וכעה אחר שראה וכו' , כמ"ס הרשב"ם בפסוק וטעמו כנפיתת בדבש (שמות ט"ז ל"א) , ובפסוק וקי' טעמו כעס לשד השמן (במדבר י"א ט') , שענין המלה הזאת הוא על החלוק והשנוי שנשתנה אחר זה עמיה שהיה קודם זה , וכן תרגם ספה המתרגם האשכנזי (ווארד) ולא (וואר) , ונראה לי כי השנוי הזה לא על דרך המליצה לבר כאמר סה כדרכי הצירי' , רק שהי' כן בפועל , כי מנאט שהיו בתחלת ימי האופטיים אנשים נבזרים למלחמה , לא אהבו מנוחה , כאשר נחמה אותם דבורה בשירתה , וארי ביששכר עם דברה ויששכר כן ברק בעמק שלת ברנליו (אופטיים ה' ט"ו) , אולם אה"כ כאשר ראו המנוחה כי טובה היא , חזרו לבחור בה , ולכן בימי דוד לא נחשבו לאנשי מלחמתו , ועל כן בספר ד"ה (א' י"ב) שנחשבו גם אנשי חיל מכל שבטי ישראל שבאו לדוד חנרוכה להסב אליו מלכות שאול , נאמר גם ככל השבטים תארי אנשי נבא הולכי בקרב , כמו בני יהודה נשאי ננה ורומח וגו' (שם כ"ד) , מן בני שמעון נבזרי חיל לנבא וגו' (שם כ"ה) , ומן בני אפרים וגו' נבזרי חיל וגו' (שם ל"ג) , מוזכרת יונאי נבא ערכי מלחמה ככל כלי מלחמה וגו' (שם ל"ג) , ומנפתלי שרים חלף ועמיהם ננפה וחנית וגו' (שם ל"ד) , ומן הדני ערכי מלחמה וגו' (שם ל"ה) , ומאשר יונאי נבא לערך מלחמה (שם ל"ו) , ומעבר לירדן מן הראובני והגדי וחמי שנעמנה ככל כלי נבא מלחמה וגו' (שם ל"ז) , אבל ביששכר לא נאמר שם תאר אנשי המלחמה , רק ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו' (שם ל"ב) , עם שכראה נפאט הכתוב שהכוונה היא יודעי בינה לתת ענה הוגנת בעניני המלחמה , כמו שפורש שם נפי' המיוחס לרש"י ל"ל , עכ"ז נראה מלשון הכתוב שלא היו רק יועצי המלך ולא הלכו במלחמה בעצמם , א"כ נעתקו בימי דוד או חיזהו מן קודם אליו , מן דרכם הראשון שהי' להם בזמן תחלת האופטיים לחסן מלחמה , אל הדרך האחרון לחרוב מנוחה , ולתת לבס אל הששכלות : (טו) דן ידן עמו , כמו כי ידן ה' עמו (דברים ל"ג) ותהלים קל"ה י"ד , ארי ידן ה' דינא דעמיה , כלשון שפטני אלהים וריבה ריבי מנח לא חסוד (תהלים מ"ג א') , וריב אלמנה (ישעי' א' כ"ג) , יאמר כי דן יקום נקמת עמו כל שנטי ישראל כאחד , והעעס כי פלשתים הרעו לכל ישראל כמס פעמים

בְּאַחַד שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל: יוֹ יְהוִי

וויא איינער דער איבריגען
שטאָמע ישראל'ן: (י) דן
ויהי

רש"י

כאחד שבטי ישראל • כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כולם ידון ועל שמותן כבא נבואה זו ועוד יש
לפרש

תרגום אונקלוס

באור הקצר

בְּתַרְגָּא שְׁבַטֵיָא דְיִשְׂרָאֵל (י) יְהוִי
נברא

משא' שבטי ישראל: (י) יהו' דן נחש עלי דרר,
יהי שנט דן כמו נחש עלי דרך להרג את
האומות, והוא ממין הנחש הרע בתכלית והוא
הנקרא כפשוטי ואכל רוכאי הערב נ' רח' קודמן
כי

יתר הבאור

פעמים כי צימיו שנגר בן ענת החלו וצימיו יפתח כתוב ויזכרם ביד פלשתים וגו' (איפטיס
'ו'ז'), אחרי עבדון בן הלל ויתנס ה' ביד פלשתים ארבעים שנה (סס י"ג א'), ולא הי'
באופטיס מי שהכניעם או שנחמם כלל ואף על פי שכתוב שנגמר ויד את פלשתים שז מאות
איש במלמד הנקר (סס ג' ל"א), איכנה נקמה כי איכנה מכה רבה על כן כתוב בשמות
והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים (סס י"ג ה'), ולקח נקמת ישראל מהם כי הרג
מהם עם רב וכל סרני פלשתים המית והזכיר ידן כי היה הטוקס הזה שופט לא מלך ואשר
זוה דעת אנקלוס שאמר ביומיהו יתפרק עמיה, ויתכן שיהיה כאחד שבטי ישראל כמיוחד
שבשנטיס הוא יהודה שאמר בו ידך בערף חיביןך (לעיל פסוק ח'), כי גם זה יגבר על
אויביו וינחמם • (הרמב"ן), וכן פי' רש"י ז"ל, והרשב"ם כתב הושר על שמותן לא ידע
בשומק פשוט על מקרא כלל, וכי יעקב בא להתנבאות על אדם שנפל ביד פלשתים וינקרו
את עיניו ומת עם פלשתים בענין רע, חלילה חלילה, אך על שנטו של דן נתנבא שהיה
מאסף לכל הנחמות וגם ביהושע כתוב והמאסף הלך אחרי הארון (יהושע ו' ט'), ולפי
שהיה הולך כל הימים בין צימיו משה בין צימיו יהושע אחר כל הדגלים והיה צריך להלחם עם
כל האומות הרודפים אחריהם לזנב כל הנחשלים אחריהם בדרך ולהנקם מן האומות כי
נצורים היו, לכך אמר יעקב דן ידן עמו, ונקום נקמת עמו כאחד כל שבטי ישראל הי'
טוקס נקמתם ומשמרם מרודפיהם כמו כי ידן ה' וגו', דם עבדיו יקום ונקם ישיב לנריו
(דברים ל"ב מ"ג), וכמו ידן בנזים מלא גווית מחן ראש על ארץ רבה (תהלים ק"ו)
עכ"ל, והנה בפי' מלת ידן נשתו רש"י והרמב"ן והרשב"ם לפרשה ינקום, עם שחלקו
בכלל כוונת הנבואה הזאת, וכן נראה כוונת אנקלוס כמו שהבין בו גם הרמב"ן, אבל
הראב"ע כתב דן ידן עמו, רמז שיהיה בעל דגל כאחד בני הנבירות והנה היה כקנין על
כל עם מהשפחות עכ"ל, הנה מפרש ידן, ישפט, וכן תיב"ע מלת ידן (עם שכוונת
הנבואה נראה שמפרש גם הוא על שמותן, לא כהראב"ע), מדבית דן עתיד דיוקם נברא
ידון ית עמיה דיכין דקשוט, וכן תרגם הוותרגם האשכנזי מלת ידן, אבל ככוונת הענין בכלל
סתם דבריו, ויוכללו בו כל הפירושים הנזכרים: באחד שבטי ישראל, לדעת הראב"ע שפי'
כאחד בני הנבירות, תהי' הכ"ף לדמיון כפי רוב שמושה, וכ"ה לדעת רש"י והרמב"ן בפירושה
הב', אבל לדעתם בפירושה הא' שפירושו כל שבטי ישראל יהיו כאחד עמו, יראה לכאורה
שאיכנה לדמיון, אבל אחר ההסתכלות היטיב היא ג"כ לדמיון, כי מלת אחד היא תאר לאיש
הנחמר בכתוב, ושעורו ידון את שבטי ישראל כאיש אחד, כמו שכתוב כל איש ישראל וגו' כאיש
אחד חכמים (שופט' כ' י"א), וכוננאו רבים בכתוב שכל התאר בלי העתואר, והוא מובן מענינו:
וכ"ה לדע' הרשב"ם ות"א ריב"ע, אבל ממה שנראה מלת אחד פתוח' ירא' שהנכון לפרשה כאחד
של שבטי ישראל כהראב"ע, כי לדעת רש"י והרמב"ן ישוב שבטי ישראל על מלת ידן, ומלת אחד
מקומה אחר שבטי ישראל, כאילו אמר ידן שבטי ישראל כאחד, וראוי להיות באחד, כמו ואתם
תלקטו לאחד אחד בני ישראל (ישעי' כ"ו י"ב), שפירושו ואתם בני ישראל תלקטו לאחד
אחד

ווירד ויין איינע שלאנגע אויף
רעם וועגע , איינע אַטטער
אויף רעם פֿוסשטייגע :
דיא רעם פֿפֿערדע אין דיא
פֿערדע בייסט , דאָס דער

דן נחש עלי דרך שפיפן עלי
ארה הנשך עקביסוס ויפל

רכבו

ריוטער

רש"י

לפרש כאחד שנטי ישראל כמוחד שננטים הוא דוד שכל מיהודה : (יו) שפיפן הוא נחש
ואומר אני שקרוי בן על שם שהוא נוסף כמו ואתה תאופנו עקב : הנושך עקביסוס כד דרשו
של נחש ודמהו לנחש הנושך עקביסוס ויפל רכבו אסור שלא נגע בו דוגמתו מיניו בשמש
וילפת את שני עמודי התוך וגו' ואעל הגג מתו (אופטיס ט"ז) ואנקלוס תרגם כמו חורמן שם מין
נחש שאין רפואה לכשיכתו והוא נפשוני וקרוי חורמן על שם שגש' הכל חרס וכפיתנא כמו פתן
יכיון

באור הקצר

תרגום אונקלוס

כי אמנ' נפשוני אחד ימית רבי' בהנטות ובקילו
שיטלח על אנשים רבי' : שפיפן , הוא נחש דק
כאמרס ז"ל כמוט השערה הוא ועליו ספרו
הרופאי' שהוא נחבא באילנות לירות ענשו כחן
על יתה בעלי חיים : ויפל רכבו אסור , אף
שלא נגע בו : רכבו , רכבו לו עליו : (יח)
לישיעחך
עם רגלאיו יעקר סוסוון ורתביו ויטער
רוכביהון

יתר הבאור

אחד , ועיין מה שנאמר כו"ב ב' המלות האו והקדוקן ב' בראשי' (ג' כ"ב) , ובפרשת
תולדת (לעיל כ"ו) , כי אחד יבוא לעולם בסוף המאמר , ואחד באמצע המאמר , ואף שאיננו
סנוך סמיכות אמיתי , ואין הנגינה מוכרעת פה כי גם אם מלת כאח' סמוכה ראוי'
לטעם ומסטיק , כמשפט ב' מלות הסמוכות אל הנ' , שהראשונה תמיד נטעם ומסטיק , והב'
במשרת , כמוהו בהקדמה : (יו) דרך , הוא רחב לעוברו בעגלה , ובארמי נקרא אורח , וארס
הבא בעברי הוא דרך נר להולכי רגל , ונקרא בארמי שנילא , וכן תרגום המתרגם האשכנזי :
שפיפן , לדעת הרד"ק בראשי' שרשו ספק , והוא שם בשקל ישוין מן ישם , ועוד כתב בשרש שפה
שאפשר שיהי' שפיפן מן השרש הזה ועיין הפעל כפולה כמו הנגינה מן הגה ולפי שאף שאר בעליו
חיים נקרא בן מן הוא יוסף האש (שם ג' ט"ו) , והיה שוף ואפה בענין אחד , והוא מענין וטו
עצמותו (איו"ב ג' כ"א) , וכ"ה דעת הרמב"ן : עקבי , כתב הרד"ק במוכלול (ד' קטן דף ד' ע"ב)
ח"ל וכן דרכם לחוק קריאת האותיות בדגש לתפארת הקריאה גם בלא הפסק , והוא שיהיה האות
שואית כמו טקד"ש (שנו' ט"ו י"ז) , ואברה לי (הושע ג' ב') וכו' , עקבי' סוס עכ"ל , ושם (דף
ר"ב ע"ב) במשקל פעל כתב ח"ל וכן המקבץ בלשון זכרי' (ר"ל ממשקל זה)
בסיון הפ"א החירק או בפתח אם היא גרונית , שכי , שנוי חזרי , כל דשני ארץ (תהלים
כ"ב ל') וכו' עקבי' סוס וכו' ערלי לב (ירמיה ט' כ"ה) , וכו' עקבי
סוס הפ"א בחירק אף"י על פי שהיא גרונית , ודגש הקוף לתפארת עכ"ל , וענין
הכתו' בכלל פי' רש"י על שמשון וכן פירשו הרמב"ן ח"ל ודמה שמשון לנחש בעבור שלא הי' שמשון
בא על אויביו במלחמה כאשר האופטיס או המלכיס דק הוא לבדו יוצא עליהם כמו נפשוני היונה
משאורתו על הולכי דרך או המין הקטן שנחשים (הוא השפיפון) שאינו ניכר כלל להולכי ארץ
וטעם הנשך עקבי רמו לשני העמודים אשר הבית נכון עליהם ושלת אלפים אשר על הגג הם
הרוכב הנופל אסור כאשר יושך הנחש נעקבי הסום ויגונה המוס ראשו ורגליו הראשונים ויפל
דוכבו אסור עכ"ל , וכן תרגום אונקלוס ויב' ע' והירושלמי על שמשון , אולם לדעת הרמב"ם אין
ענין

רִכְבוּ אַחֲזֹר : יח לִישׁוּעַתְךָ
קוֹיִתִי יְהוָה : ס חֲמִישִׁי יט גִּד
גִּדוֹד יְגוֹדְנוּ וְהוּא יְגִד

רייטער ריקווערטו פאללט :
(יח) אויף דייע היילפע
האפע און , עוויגער !
(יט) דעכ גר ווירד מאנע
שאַר אינו לאַנד שטרייען :
ער אַכער ווירד צוריק אין
איהרע

עקב

רש"י

יכמן יארוב : (יח) לישועתך קויתי ה' . כתכנ' שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לונ' זכרני
וזוקני אך הפעם וגו' (סס י"ז) : (יט) גד גדוד יגודט' . כולם ל' גדוד הם וכך חננו מכנס'
וא"ת אין גדוד בלא שני דלתי' . ל' גדוד סס דבר נריך שני דלתי' . שכן דרך תיבה נת שתי אותיות
לכפול בסופה ואין יסוד לא ב' אותיות וכן אמר כנפור לניד (משלי כ"ו) מגזרת שבעתי כדודים
(איוב ז') . שם כפל שדוד (שופטים ה') מגזרת ישוד כהרים (תהלים ו') אף יגוד יגודנו וגדוד
מגזרה אחת הם' וכשהוא מדבר בל' יפעל אינו כפול כמו יגוד יגוד ירוס יגוד יסוב וכשהוא
מתפעל או מפעיל אחריו הוא כפול כמו יתגודד יתרום יתגולל יתגודד ובל' מפעיל יתום
ואלמנה יגודד (סס קמ"ו) לסובב יעקב אליו (ישעיה מ"ט) . משובב נתיבות (ישעיה כ"ח) יגודנו
האמור כאן אינו ל' שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד היינו כמו בני יאכזבי יאז ממני גד גדוד
וגודנו גדודים יגודו היינו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלק עד שכבשה הארץ :
והוא יגוד עקב' כל גדודיו יאזבו על עקבם לנחלתם שלקפו נעבר הירדן ולא יפקד מהם איש :
עקב

תרגום אונקלוס

באור הקצר

וּזְבִיחוֹן לְאַחֲזָרָא : (יח) לְפִוְרְקָנָה
סְפָרִית יי : (יט) מְדַבְּרֵי-גִד מִשְׁרֵית
מְזַנְיִין בְּרֵדֵיעֲבֵרוֹן ית יְרֵגָא קָדָם
אַתְהוֹן לְקַרְבָּא וּבְנִקְסִין סְנִיאִין

לישועתך קויתי ה' , המפרשים פירשו כל א'
ע"פ דרכו , ויתכן כי חזק הסול' על יעקב
והתפלל אל ה' ואמר לישועתך קויתי ה' ,
שתושיעני עוד לחזק כחי עדי אברך גם שאר
בני : (יט) גד גדוד יגודנו , יגודנו תמיד שיהיו
מלחמות רבות ופשת גדוד עליו בארצו והוא יגוד
אותו

יתר הבאור

ענין הכתוב רק להודיע נצורתו ולהמשילה לנצורת הנחש , וכ"ה דעת הראב"ע , ולדעתי דמהו
לנחש נעבור ערמתו שהוא ערום מכל סית הצדה , וכן הי' דן במלחמתו , כי לא לנצורים
המלחמה , כי נריך ענה ותמולה למלחמה : ויפל , הוא עבר במקום ביטוני , כי שז על הנשך
שהוא ביטוני : (יח) לישועתך קויתי ה' , לא היה בכל שופטי ישראל מי שגפל ביד אויביו זולתי
שמשון שהוא הנחש הזה כדכתיב' והיה ה' עם השפט והושיעם מיד אויביה' כל ימי השופט (שופטים
ג' י"ח) , והוא היה האחרון לשופטים כי שאול נביא היה ולא נלחם להם ובימיו מלכו המלכים
וכאשר ראה הנביא תשועת שמשון כי נפסקה אמר לישועתך קויתי ה' לא לישועת נחש וספיפון כי
בך אובע לא בשופט כי תשועתך תשועת עולמים' (הרמב"ן) , וכן פי' רש"י וכן תיב"ע והירושלמי ,
ואנקלוס סתם כוונתו כי לא תרגם פה רק המלות : (יט) גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב ,
לדעת כל המפרשים גדוד ויגדט ויגד לשון גדוד הם , ויעודט ויגד שרשם גד מנחי העי' , והם
ב' שרשים וענינם אחד , וכמוהם רבים , ואולי גם הם משרש גדוד ויהיה הנחש תמורת אות הכפל ,
ויש לפרשם ענין כריתה מלשון ארמי גרה אילנא (דניאל ד' י"א) , והוא יגד עקב , כלומר לסוף ,
ואמרו לסוף עקב לפי שהעקב סוף הטף , כ"כ הרד"ק בשרשים שרש גד ובשרש עקב והוסיף בעל
מ"י (ובלי ספק הוא מפי' הרד"ק לם' בראשית) ואמר , גדוד יבא שיעדט , והוא יגדט בסוף בל"ה
(א' ה' י"ח ו"ט וכ' א"כ"ב) , ואף על פי שזכרו תמלה (ר"ל מלחמת ההגריאים בספור בני
ראובן שעשו עימם מלחמה , וזכר בפרשה קודם זה) , כי על ספור בני גד בא זה הענין כי
זכרו

איהרע לאנדער פאללען :
(כ) וואו פאן א שר קאמטט ,
האט פעטטע שפייע : ער
ברינגט קאניגליכע וואהללוט
גערעכטע

עקב : ס כ מאשר שמנה
לחמו ורוא יהי מעדני
מלך

רש"י

עקב בדרכס ובמסילותם שהלכו יסובו כמו עקבותיך לא נודעו (תהלים ע"ו) וכן בעקבי האין
(שופטים ד') ובל' לעו טרני'אם (בל"א שפיהרן פוסטאספן) : (כ) מאשר שמנה לחמו
מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שנין שיהיו זמים מרובין בחלקו והוא מושך שנין כמעין וכן ברטו
ישה ועובל בשנין רגלי' כמו שאנינו במנקות פעם א' הוצרכו אנשי לודקייא לשנין וכו' :
אילה

באור הקצר

תרגום אונקלוס

איתו על עקיבו שיתגבר עליו וירדוף אותו והס
יסובו על עקב בשתם, שבת אות' בגבורה ובנות
כל הבאים עליהם למלחמה וזה כענין ברכת
משה רבינו בהם ברוך מרשיב גד כלביא שכן
(דברים לג' כ'), בעבור שרש ארץ רחבת ידים
תמיד גדודי עמון ומואב שכנו הרעים התובעי'
טרטו מקולם לא ירא ומהימנם לא יחת, ובאור הכתוב פה, גד גדוד (של אויבי') יעדט (יבואו
עליו תמיד) והוא יגוד עקב (יקצץ גדודיו ויחזור על עקנם ליטול בארנם) : (כ) מאשר שמנה
לחמו, מ"ס מאשר לדעת המתרגם האשכנזי היא מ"ס מן, ושעור הכתוב כל היגוד מאשר
הנה

יתר הבאור

בזכרו ספור בני ראובן בתחלה זכר המלחמה שעשו הם עם ההגריאים אס כן המלחמה האת
היתה לבני גד וזכר ראובן ומני שבת מנשה עמהם כי עזרום עכ"ל, ורש"י ז"ל כתב ג"כ אשר
כלם גדד, אבל הוא מפרש יגודו יגוד ממונו, כמו בני יאכזי (ירמיו' י' כ'), פי' יבאו ממני,
וכתב שהסוכה היא על מלחמת בני ישראל בא"י שיעברו בני גד את הירדן כל חלק מזה המלחמה
ומפרש והוא יגד עקב, בל גדודיו יסובו על עקבם למלחמתם שלקחו להם בעבר הירדן ולא יפקד
מהם איש, עקב, בדרכס ובמסילותם שהלכו יסובו כמו ועקבותיך לא נודעו (תהלים ע"ו)
(כ), וכן בעקבי האין (ש"ה א' ח'), בלשון לע"ו טרני'אם עכ"ד, ובל"א (שפיהרן,
פוסטאספן) וכן תרגמו אונקלוס ויב"ע והירושלמי ענין הפסוק וגם מלת עקב על החורה
לארנם, והרשב"ם הבין גם הוא ענין הפסוק על מלחמת יהושע, ומפרש גדוד יגודו על
גדודי ישראל שילכו אחריו והוא יעבור לפניו כאשר התנו, ומפרש יגודו יגוד אחריו, ופי'
יגד עקב שכאשר מן המלחמה יסובו בני גד אחר עקיבן של ישראל, כי כן דרך היוצאין תחלה
יחזרו אחרונים לשמור את השבטים מן המלחמה פן ירדשו האויבים אחריהם, וכבר ידעת פי'
הרד"ק על מלת עקב שפירושו לבסוף, וכן פי' הרשב"ע, אבל לא פי' על איזה מלחמה התנבא
כי כתב ואנחנו לא כדע היום כל התלוצות העוברות על אבותינו, והמתרגם האשכנזי בחר פה
בבאור הרעוב"ן אשר העתקתי לאונו בבאורי הקצר, אבל סתם ולא בחר טונת הפסוק, ולשון
הרעוב"ן זה פירוש כזה למדתו מן הירושלמי שאמרו במסכת סוטה גד גדוד יגודו גייסא אתי
עניסתא והוא מגי"ם לה, לומר כי הגי"ם יבא לאסוף חיל ולגייס עליו והוא יגוד עליהם ויבא
גדודיו בארנם, ואולי ירמוז הנביא על מלחמת יפתח הנלעדי עם בני עמון כי בני גד יראו כל
ערי הנלעד ומני ארץ בני עמון והיו בני עמון תמיד כלחמים באנשי גלעד והוא כמעט עבר
עליהם והכה אותם ואת עריהן מכה גדולה מאד והיה הענין ההוא גם גדול הנסיון הנביא כאשר
הזכיר דבר שאמון עכ"ל : (כ) מאשר שמנה לחמו, הראב"ע כתב גם אומרים כי המ"ס
נוסף (ר"ל בעבור הכנוי הנזכר במלת לחמו), והנכון נעניי שמאריך אשר יבא לחם ושמן (ר"ל

מֶלֶךְ ס כֹּה נִפְתְּחֵי אֵילָה
שְׁלֵחָה הַנְּהַיֵן אִמְרֵי

גערִיכטע: (כא) נפתלי איזט
איינע פֿליכטיגע הינדן: ער
בריינגט פֿארטרעפֿליכע
רעדען

שפר

רש"י

(כא) אילה שלוחה: זו בקעת גיטור שהיא קלה לבטל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ: אילה שלוחה: אילה משולחת לרוץ: הנותן אמרי שפר: כתרנוש: ד"א על מלחמת סיכורא נתכבד ולקחת עמך עשרת אלפי איש ונבני כפתו וגומר (שופטים ד') והלכו עם בורחות וכן נאמר שם ל' שלוח בעמק שלח ברגליו: הנותן אמרי שפר: על ידס שרו דבורה וברק שירה: ורבותי דרשו על יוס קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת סוטה: ותרגומא ויתראא עדני' יפול סבלו והוא יודה על חלקו

תרגום אונקלוס

באור הקצר

מְלָכִין: (כא) גַּפְתְּלֵי בְּאַרְעָא טְבָא
יִתְרֵי עֲרָבִיָּה וְאַחַסְנֵתִיָּה תְּהִי
מְעַבְרָא פִּירִין יְהוֹדֵטוּדִין וּמְקַבְּרִין
עֲלֵיהוֹן

הנה לחמו שונה, ולחס הוא טולל כל המאכלי
והיו בארנו זיתים הרבה וכן שאר פירותיו היו
שונים, וכן ברכו משה ואמר וטבל בשמן רגלו
(שם כ"ד): והוא יהן מעדני מלך, והוא אשר
יתן מארנו מעדנים טובים הראויים למלך, וכל
מבקשם, בארנו יונאס: (כא) נפתלי אילה
שלוחה, גנורים קלי' כאילו' כדכתיב וכנבא' על ההרים למהר (ד"ה ח' י"ב ס'), וכדכתיב
זבון עם חרף נפשו למות ונפתלי על גרומי
עדה (שופטים ה' י"ח) כדק' הגנאים הרגים
על גרומי הרים: הגהן אמרי שפר, אמרים

יתר הבאור

כי הוא' של לחמו נוסף כוא' לעיינו מים (תהלים קי"ד ח'), ועוד רגים, ופה לחס לשק
נקבה, וכן בית ומקום יד ואש ועין ורוח וארץ וארון ועם (ר"ל כל אלו השמות באים פעמים
בלשון זכר ופעמים בלשון נקבה) עכ"ל, והמ"י כתב (כנראה הוא מפי' הרד"ק לס' בראשית)
באמר מאשר במ"ס נרא' כי על מוקפת ארנו אמר שתהיה שונה ולחמו הוא ארנו כי היא הנונית'
הלחם והלחם כלל לכל מאכל כלומר מאשר תנא ברכה לעולם כי שונה תהיה לחמו כלומר
ארנו הנונית' לחמו תהיה דשנה ושונה כן פי' בארש מן ובארש שמן עכ"ל, וכונתו כמה שפי'
לחמו ארנו, היא בעבור תאר הנקבה על לחס שהיא זכר, אבל ארן הוא לשון נקבה, וכן
ת"א דאשר טבא ארעיה, ובארשום שרש לחס פי' או אומר שונה על לחמו וירצה בו עונה או
סלה שהוא לשון נקבה, ובאורי הקצר כתבתי דעת המתרגם האשכנזי בבאור המ"ס, וכונת
הפסוק מפורשת שהיא על ברכת הארץ: מעדני מלך, תענוגי, וכן ת"א והירושלמי תפנוקי,
והרש"ס כתב והוא יתן מעדני מלך, מם של שמן היו גובין ממנו מלכי ישראל למאן צו לעדן
את בארם כדאמרין במנחות (דף פ"ו ע"א) אנפיקיטון, שמן זית שלא הביא שלים, ולמה
גובין (בגמרא שם הנוסחא למה סכין אותו) אותם שמעיר את השער ומועדן את הבשר, כמו
היתה לי עדנה (לעיל י"ח י"ג), נשר חלק: (כא) נפתלי אילה שלוחה הגהן אמרי
שפר, הנכון כמו שבאורי הקצר שהיא פי' הרש"ס שכוונת אילה שלוחה על קלותם וריותם
למלחמה, ורמו על מלחמתם עם סיכורא שכתוב שם ולקחת עמך עשרת אלפים איש ונבני
נפתלי וגו' (שופטים ד'), והלכו עם בורחות, וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק שלח ברגליו
(שם ה' ט"ו), וכן פי' רש"י בפירושו הב', והנתן אמרי שפר, לדעת כל המפרשים שב על
נפתלי שנתחלת הפסוק, לא על האילה שהיא לשון נקבה, ופי' הרש"ס שהכוונה על בארות
טובות שיבשרו באובם מן המלחמה: ויתר נראה כפי' מהר"י אברבנאל שהכוונה שינאו מוננו
בעלי

רעדען הערפער : (כב) יוסף
איזט איין גרינען ריוו :
איין

שפר : ס

בן פרת יוסף

בן

רש"י

סלקו אמרים נאים ושנס : (כב) בן פרת בן סן והוא ל' ארמי אפריון כמטייה דר"ש בסוף כב

תרגום אונקלוס

באור הקצר

נאים, הכוכ' שינאו מוט בעלי נחות ומליב' : עליהון : (כב) פרי ד' יוסף יוסף פרי
(כב) בן פרת יוסף, בן מאטו שיאמר על הענף של איין והסעיף כמו ועל בן אמת לך (תהלים פ' יו'), ופרת תאר לבן מל' פרוורטו (לעיל א' כ"ח), ובאורו כענף אשר ישרה, בן יחי

יתר הבאור

בעלי נחות הלשון, ורמו לשירת דבורה וברק שהי' מקדש כפתלי, ואין ספק שהי' ברק משנעו
כיאך יתישב איז משנט זה בחלקו של שנט אחר, וכן פי' רש"י בפירושו הב', וכן פי' הראש"ע
בסוף דבריו, ומנאטי שנס יב"ע בתרגומו פי' מואמר זה על נחות הלשון וטועם המליצה שהי'
לאנטי שנטו, כי תרגס וכד הוא פתח טומיה בכנישתא דישאל למושבחא מבחר מכל לשניא,
וכן תרגס הירושלמי, והוא הדרך אשר צמר בו המתרגס האשכנזי : שפר, לשון יופי, וכמנא
פ"א פעל משרש זה על הכוונה הזאת, אף נחלת שפרה עלי (תהלים ט"ו), ובארמי נמנא
הרבה, יפת תאר (לעיל כ"ט י"ז), ת"א שפירא בריווא, וכן בארמי של דניאל, מלכי וספר
עליך (דניאל ד' כ"ד) : (כב) בן פרת יוסף וגו', רבו הפירושים בספוק הזה, כי הוא
כראה סתום וסתום, והדקדוק בן קשה עד מאוד, ואחרי העיון בדברי המפרשים ז"ל נראה
שהיותר מכוון לפשטות המקרא, והיותר נאות לתפארת המליצה הוא הפי' המילוקט מכלס,
עוה דבר ומנה דבר, והוא הדרך אשר הלך בו המתרגס האשכנזי, בן מענין סעיף או ענף,
כמו ועל בן אמת לך (תהלים פ' ט"ו), שהוא מלשון הוה, כאשר יורה על זה מליצת כל
המוזמר ההוא, ובבאור מלת פרת יש שלש מחלוקות, ולכל הפנים יש פה זרות קצת נגד כללי
הדקדוק : קצת המפרשים (ר' יונה ור' יהודה המדקדקים, כפי מה שהביאם הרד"ק בשרשי'
שרש בן) אמרו שהוא שם מן ותארפנה פארתי (יחזקאל ל"א ה'), אלא שלא נשתו בשרשן,
שרש פרת פרה, ושרש פארתי פאר, ולדרך הזה צ"ל שכן פרת סמוך, וענינו בן נטע שיש
לו פירות וסעפי', וזה לא יתכן, כי בן נקוד צירי, ואלו הי' סיון הי' נקוד בסגול כמשפטו,
או נפרש בן פרת כמו שעות כרפס, כאלו אמר בן ופרת, הכוונה שהיא נטע רך ואעפ"כ
כבר הוצי' פירות וסעיפים, ויהי' חסר וא"ו הענף כמו שמש ירח עמוד ובלה (סדקוק ג' ט"ו),
ועוד רבים : ורש"י פי' פרת לשון חן, לקוח מלשון הנמ', ועיין בפי' הראש"ן מה שטען עליו :
והרד"ק בשרשים שרש הנזכר בפירושו לס' בראשית אמר שפרת תואר לבן, מלשון פרו ורטו
(לעיל א' כ"ח וט"א), והתי' במקום ה"א, כי התאר או הביטוי לזכר הוא פרה בסגול,
ולנקבה פרה נקען הרי"ט, כמו וקראת אתכם (דברים ל"א כ"ט), במקום וקראה, ורבים
כן (וכן פי' הראש"ע, רק שמשב שהתי' נכונה בלי סוף כי יבא הביטוי עלב' דרבים,
כמו אויבהגם אויבת, וכן פורה ופרת, ואולם לא מנאטו זה כי אם בשלמים, לא ננחי למ"ד
ה"א), ויהי' בו זרות קצת שכל תואר הנקבה עלבן שהוא זכר, ואפשר שיהי' בן כאשר יורה
על סעיף, מלשון נקבה, או יפול בו התאר לנקבה, אע"פ שהוא לשון זכר, לפי שיקרא גם
פארה שהוא לשון נקבה, ומנאטו דוגמת הדקדוק הזה בכתוב, וננות גם כן מלשון בד וסעיף,
ויתכן שיהי' מן בן ברטו סיון הנקבות, כמו שיבא טעמותיו מן סעיף, כסעפתיו קנטו
(יחזקאל ל"א ו'), לא דע אל סעפתיו (שם ח'), ואמר ננות לשון רכות ונעדה לשון יחידה,
דרך קצרה, והכוונה על כל אחת מהננות, וכמוהו רבים בכתוב, או כאשר נראה מלשון
הרמב"ן ז"ל שיהי' נעדה לפעמים יבא, וישב על הכן או על הפרת הנזכרת, והכוונה
שהפארה

בן פרת עלי-עין בנות צעדה
עלי-שור: כג וימררוהו ורבו

איין גרינעו ריוו אם קוועלל :
שפראסלינגע שרייטען איבר
דיא מויאר : (כג) זיא פיינדען
איהן אן, עררעגען שטרייט :
זיא

וישטמהו

רש"י

מביעא : בן פרת עלי עין * כמו כטוי על העין הרואה אותו : בנות צעדה עלי שור : בנות היו
ציעדות להסתכל ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם * עלי
שור * על ראיתו כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כ"ד) : ומ"א יש הביס וזה נוטה לייסור המקרא *
פרת * ת"ו שבו הוא תקון הלשון כמו על דברת בני האדם (קהלת ג') : שור * כמו לשור, ד"א
עלי שור * בשביל לשור ותרגום של אנקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שנטין יסקון מנטיה וכו'
וכתב בנות על שם בנות מנשה ובנות כלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן * ברי דיוסני יוסף פרת
ל' פריה ורביה * יש מדרשי אגדה המתישבים על הלשון בשעה שנא עשו לקראת יעקב בכלן
קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחו' וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחו' * אמר יוסף
רשע זה עינו רמה שאל יתן עיניו בחמי יאל לפניה ושרבב קומתו לכסותה והוא שנרכו אביו בן
סורת הגדלת עמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה : בנות צעדה עלי שור * להסתכל
בך בנחתך על מנרים ועוד דרשוהו לענין שלא ישלט בזרעו עין הרע * ואף כשברך מנשה ואפרים
ברכס כדגים שאין עין הרע שולט בהם : (כג) וימררוהו ורבו * וימררוהו אחיו * וימררוהו
פטיפר ואשתו לחסרו ל' וימררו את חייהם : ורבו * נעשו לו אחיו אנשי ריב * ואין הלשון הזה ל'
פעלו שאם כן ה"ל לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגומר (במדבר כ') * ואף אם ל'
דכית חנים הוא כך ה"ל לינקד ואינו אלא ל' פועלו כמו שמו שמים (ירמי' ב') שהוא ל' הואשמו וכן
דומ

תרגום אונקלוס

באור הקצר

דיתברך פגופו הנציב על עינא דמטיא
תרין שקטין יפקון טבנותי יקבלון
חולקא ואחסנתא : (כג) ואתמררו
עמיה ונקמתיה ואעיקו

יהי יוסף : בן פרת עלי עין, כענף אשר יפר'
בהיותו על עין המים : בנות צעדה עלי שור,
יגדל עוד עד שיהיה לסעיפים וענפים רבים
וכל אחת מהן תגדל בגובה עד שתגבהנה על
החומה המקפת אותן, וכפר בזה גדולתו אשר
הוא זה אשר גדלה למעלה אשר כרותיו, ויורה
על

יתר הבאור

שהפארה ההי' תנזא ותשלק בדיה על השור, שהוא החומה הגבוהה, ושעור הכתוב כך
הוא, יוסף דומה לנטע הגדל עלי עין המים שלא יכול עלהו (וכפל חני המאמר, כדרך
הארים, כמו נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם (תהלים צ"ג ג'), כי הנה איביך ה' כי הנה
איביך יאבדו (שם צ"ב י'), ודומיהם רבים, עיין מ"א בפ' נשאל בהקדמת שירת הים),
המוציא בדים וסעיפי רעננים וארוכים על שיעלו על החומה הגבוהה, רמו בזה על בני יוסף
שיצאו ממנו שני שנטים, והם גדלו והכליחו, והיו לעם רב : שור, באורק וענינו חומה כי
תרגום חומה שור : (כג) וימררוהו, רש"י פי' מלשון וימררו את חייהם (שמות א' י"ג), וכן
ת"א ויב"ע, והרד"ק בשרשים שרש מרר פי' מלשון יספק לארץ מררתי (איוב ט"ז י"ג), שהוא
כיום המרה, וכן פי' הרשב"ע בשם הנגיד שפירשו שמו מררתי כמו מטררה ואחר כך יורן
בעלי חנים וככה השמישו אל בגל רבים (ירמי' כ' כ"ט), וכטעם וימררוהו ישנו עלי רבין
צסוף יספק לארץ מררתי, והמתרגם האשכנזי תרגם כפי הכוונה ולא כהוראת המלה :
ורבו, רש"י ו"ל פירש נעשו לו אחיו בעלי ריב, ואינו לשון פעלו (ר"ל מהקל שהוא אב),
דא"כ הי' לו לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבונו' (במדבר כ' י"ג) ואף אם הוא
לשון רכיות חנים הי' לו לינקד כן, אינו אלא לשון פועלו (ר"ל כנגין נפעל המקבל
הפעולה

וַיִּשְׁמְחוּ בְעַלְי חַצִּים: כַּד וַתֵּשֶׁב
בְּאַיִתָּן קִשְׁתוֹ וַיִּפְּזוּ זְרַעֵי יָדָיו

ויהי האסען איהן, דיה
פפיר שטיצען: (כד) אכער
זיין באגען זיצט פעוס, ארמע
אונד האנדען זינד איהם
געלענק: פאן

רש"י

רשו מעט שהוא ל' הורשו אלף ל' הורשו והואש על ידי אחרים ול' שמו רשו רבו מאליהם הם
משוממים את עצמם כתרומתו מעצמם נעשו אנשי ריב וכן דומו יושבי אי כמו נדמו וכן ת"א
וכקושי: בעלי חנים שלזכס כפן ותרגומו לשון ותהי המצב אותן שהיו ראויים לחלק עשו
כחלה: (כד) ותשב באיתן קשתו כתיבנה בחוק: קשתו חוקי: ויפזו זרועי ידיו וזו היא
כתיבת טבעת על ידו לשון זהב ושמו זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם גלה
להיו' רועה חבן ישראל עקרון של ישראל ל' האבן הראשה ל' מלכות ואזכקלום אף הוא כד תרגשו:
ותשב ותבת בהן כביאותיה החלומות אשר תלם להם על דקיים אורייתא בסתרא תוספת הוא
ולא מל' עברי שבמקרא ואוי תוקפא רוחאניה תרגום של באיתן קשתו וכד ל' התרגום על העברי
ותשב כבואתו בשביל שאיתנו אל הקב"ה היתה לו לקשת ולמכנת בכין יתרחא דהב לכין ויפזו זרועי
ידיו

תרגום אונקלוס

באור הקצר

וַאֲעִיקוּ לִיה גְּבָרִין גְּבָרִין בְּעַלְי
פְּלִגְוֵתָא: (כד) וַתֵּבֶת בְּהוֹן נְבִיאֹתֶיהָ
עַל־רִקְסִים אֲוִרְתָּא בְּסִתְרָא וְשָׁנִי
תּוֹקְפָא רוּחָאנִיָּה בְּכֹן יִתְרַטָּא דְּהַב
עַל־דְּרַעוּהִי וְאַחֲסִין מְקַבְּוֹתָא וַתִּקְרֵן

על זה פסוק שאחריו וינדרהו ורבו וי', והיה
לפי דעתי עיקר החטאת הנכונה על העמיד מן
שאל אביך וי', ועד שם הוא הסוד נחותו אשר
כברו עליו ומחלתו אח"כ, ועכ"ל אף שיקר
הג' הפסוקים הראשונים הם על העבר, ירמו
ג"כ על העתיד שיכרה וירבה, ואמר בן ואח"כ
בנות, כעבור שעם שהוא לו בן אחד בין בניו,
יתחלק לשני שנשים ויחשב כב' נשים, ונפסוק
ותשב באיתן קשתו וי', ירמו על נטות מלחמותיו
פעמים כי בן הוא דרך ל' הנבואה, ולפ"ו תהי'
ההגלות בניטות המלמע' ובכרב' הארץ באמרו
י', ואמר וקרני ראם קרניו בהם עמים יעג
אותו מכל בניו ברבו בשתיקן כמו שגרך את
מלחמות וגם לעשר הנאה מנכרת הארץ אשר
ויסררהו, וינדרו חיו, אחיו ולשת כוטיפר ופטיפר, או וינדרהו ששמו מרדתו כמטרא
לחן: ורבו, ויורו עליו חנים: וישטטרו, ע"י ששטטרו בעלי חנים הנכרי', ובעלי חני'
שכ על כל הפעלים המכרים נפסוק: (כד) ותשב באיתן קשתו, הקשת החזק שהוא
מנחשת

יתר הבאור

הפעולה, אך מהמין שהוא כהתפעל שאינו מקבל מאחרים, רק נעשה בעצמו, כמו שש
שמים (ירמי' ב' י"ב), שהוא לשון הושעו, וכן רשו מעט (איוב כ"ד כ"ד), שהוא לשון הורשו,
אלף שלשון הורשו והואש על ידי אחרים ולשון שמו רשו מאליהם הוא, משוממים את עצמם
כתרומתו מעצמם, נעשו אנשי ריב, וכן דשו יבני אי (ישעי' כ"ג ב'), כמו נדמו, וכן תרגם
אזכקלום ונקושהי, ולא ירדתי לסוף דעתי, כי אם הוא מלשון מריבה אין טורד לדגש הני"ת,
ואינו דומה אל הראיות שהבוא כי כולם הם מן הכטולים, שמש, רום, דמש (גם ראיתו
מאזכקלום נראה שהיא כנגדו, כי הוא לא תרגם פה כהוראת המלה לא מוענין רביות חנים
ולא מוענין מריבה, כי הא' יתורגם בארמי ג"כ בשאר זה, כמו שת"א ויב' רבה קשת (לעיל
כ"א כ'), והב' יתורגם בארמי בשאר נכה, אבל ענין הנקמה איננו תרגום של ורבו לפי
הוראת

מידת אביר יעקב משם רעה

פאן דעו האנדעו דעו
שטארקעו גאטטעו יעקב'ו
(האזט דוא דיועו), פאן דא
רעו

אכן

הער ביוט דוא איין הירטע

תרגום אונקלוס

באור הקצר

דא תותלית טו קרסאל תקיפא
דיעקב די בטיטריה ון אבהו ובניו
ורעא

וב, יורה חסן למרחוק, וכן פירושו המקראות, מנרים ירו בו חכים ונתטרו בבית הסוהר וענו
בכבל רגלו והוא ילא ומלך עליהם כי קשת שלו הי' חזק ואיתן משלהם ואסרם כדכתיב לאסר
גרו בכפשו (תהלים ק"ה כ"ב): ויפוו זרעו ידיו, זרעו מתטעעים בקלות, ומושכי' את
יתר הקשת בלי עמל ויגיעה, כי אס כמפוזים במחול, אף שהמלאכה קשה עד מאוד לכפוף
קשת כחוסה ולקרנ רגליה אחת אל אחת, כענין שנאמר ונחתה קשת כחוסה זרועתי (ס"ו י"ח
ל"ה): ויפוו, כמו ותרא את המלך דוד מפוו ומכרכר (שמואל ב' ו' י"ו), התטעה המוסדרת
לקול השיר, פוז בידים, כרכור רגלים: מדי אביר יעקב, מדי הקב"ה שהוא אביר
יעקב

יתר הבאור

הראת המלה לא' מב' הענינים, רק שתרגם לפי הכוונה, ולכן יותר נראה שכוון לבאר
ורבו מענין רבויית חנים, שהיא הנקמה בענמה, ולא מענין מריבה שאיננה הנקמה, רק
סנה אל הנקמה, ג' לדעת רש"י שענינו כמו נפעל לא שיך בו הכנוי, והנה אנקלוס שתרגם
וקטוהי, הוסיף בו הכנוי, לכן נראה שכוונתו על רבויית חנים, וכאלו אמר ורבו בו,
וכבר הרגיש בזה הרש"ם וכתב ורבו כפל לשון של חנים שנפסיק כמו יסבו עלי רביו, חנוי,
ולכן הוא כדגש, אבל מגזרת מריבה יאמר אשר רבו בני ישראל, כמו מן קס קשו מן שז שבו,
ק יאמר מן הרב רב עם ישראל (שופטים י"א כ"ה), רבו, ומדמה הפסוק לשון הרע של
טטיפר לחנים כדכתיב מן שחוט לשונם (ירמיה' ט"ו י'), וידרכו את לשונם קשתם שקר (שם
ג'), ורבו מגזרת רבב, כמו סבו מן סבב, נהלי ורנו (ישעיה' י"ב ו'), מן רבן, רבו,
שטו"ש בלע"ז [ונרש"ס כ"י אינש'טרט ש"י, בל"א (ז"א האבן זיך אויף גבראכט,
ענטריסטע)] עכ"ל, ודבריו נכונים, אך עדיין לא ינא י"ח נדקדוק המלה במה שדמה ורבו
שהוא עבר למלת סבו שהיא נזוי לרנים שמשפטה בחולם, אבל העבר מומנה הוא סבו, אולם
היטיב לראות הרד"ק במקלול (ד' קטן דף קע"ה ע"ב) ובשרשים שרש רבב
שומר שהוא עבר לגזרת פעור בשקלרבו מעט, והוא מבנין הקל, ומשפטו נתשלוש
רבובו כמו להויתא את הכנים ולא יבלו (שמות ט' י"ד), ור' יהודה
כתב כי ורבו מפועל הכב' המרובע ומשפטו רבבו עכ"ד, ונראה לי לפי דעת
הרד"ק (שהוא עבר מהקל לגזרת פעור), שלכן דבר בו בעל הלשון לגזרת פעול
להפרידו מענין אחר שנרשז זה שהוא ענין הרבוי איש בענינו ב' שרשים, רבה גם
דנב, כמו מה רבו נרו (תהלים ג' ג'), והמתרגם האשכנזי תרגם גם מלה זאת לפי
הכוונה, ועוד יש לדעת כי יחסר בה הכנוי שענינו ורבו בו או עליו, ואולי כי כנוי
ומדרשו מושך עוד אחר נכחו: וישמטרו, מוקדם קודם ומדרשו כאלו אמר וכבר שטמוהו,
וה רשו על אחיו שמכרוהו (הראב"ע): בעלי חצים, אנקלוס תרגם בעלי פלגותא,
ופרש חנים מן ותיה המחנה (במדבר ל"א ל"ו), ור"ל אחיו אותן שהיו ראויין לחלק עשו נחלה,
קן פי' רש"י דבריו, אבל דגש הכד"י יורה שהנפרד מן שרשו חנן כמו מן לב לבו ומן קן
מט, שרשם לבב חנן, וכן פי' רש"י והראב"ע והרש"ס מלשון חן, וכן תרגם יב"ע
והירושלמי גידון, וכן מתרגם בל"א, ואולי תהי' כוונת אנקלוס פלגותא מלשון פלוג עלי
שנתלמד

יתר הבאור

ענתלמוד שהוא לשון מריבה, ויתרגם לפי הכוונה שדומה המריבה לחן, ע"ד חן שחוט לשונם
 (ירמ' ט' ט' ז'), ופי' בעלי אדוני, כי כל שהוא אדון הדבר נקרא כן, ופירושו אדוני חנים :
 (כד) באיהו, הוא לשון חזק, ולדעת רש"י הוא שם המקרה שכתב נתישנה בחזק, וכ"ה
 שעת חנקלוס ויב"ע והירושלמי, ולדעת הרד"ק בשרשים שרש אית והראב"ע הוא תאר, ועני'
 במקום איתן, וכ"ה לדעת הרשב"ם שהעתקתי פירושו בבאורו הקצר, והמתרגם האשכנזי
 תרגמוג"כ כשם המקרה, ושרש המלה אית והטו' נוספת כנו'ן ביתן, והיא ממשקל, ואף
 שזה בצירי הפ"א זה בסגול, ויתכן שהטו' שרשית והי"ד נוספת, ויהי' משקל
 פיעל בפלס היכל היד, כ"כ הרד"ק בשרש הטוטר: וישו, א"ת לשון זהב מופו (מלכים א'
 י"ח), וכן פי' רש"י, ויתר מתישב לענין דריכת קשת להיות מלשון
 מופו ומכרכר (שמואל ב' ו' ט' ז'), כפי' הרשב"ם שהעתקתי בבאורי הקצר, גם לא נמצא פעל
 מולת פו רק מופו, ולכן לא נודע שרש, ואולי יהי' שרש פח מנח' העי'ן, ויהי' הניטוי
 פעול מהפעיל ממנהג"כ מופו, אולם ויפשו הוא דלוי מהכפולים בעבור דגש הזי'ן, לכן טו
 לפרשו מענין מופו שהוא ון הכפולים, וכ"ת המתרגם האשכנזי, והראב"ע והרד"ק בשרשים
 שרש פו פי' נתחוקו, וקרובים דברי אלו להיות כדברי הרשב"ם: אביר, לשון עזים וחזק, ולא
 נמצאת מלה זאת רק ה"פ, וכולן סמוכות, ד"ס אל יעקב ופ"א אל ישראל, והיא ממשקל קל,
 ולא נודע השם הנפרד ממנה חס הוא אביר בפלס חסיד, שנסמיות ישגה הקמן לשון, או
 משקל גם נפרד אביר בפלס גביר, ומה שמונ' בכתוב ויסירו אביר (איוב ל"ד כ'),
 הוא משקל אחר ממשקלים הכבדים שלא ישתו בסמיכות ובכתיב
 כמו אביר הרעיים (שמואל א' כ"א ח'), דהרות אביריו, (שופטים ה' כ"ב): משם רעה אבן
 ישראל, הרד"ק בשרשים שרש שם כתב כי מלה זאת נופלת על המקום ועל
 הכלי ועל הזמן וגם כן על האד', ונראה מדבריו שרצה לפרש פה על הזמן ופי' משם מוז, והוא
 הפירוש שדחה פה הראב"ע באמרו כי כזה לא מנאטוה בכל המקרא, ובבאורי הקצר בארתי כי
 יורה על המקום שסבל בו נרותיו והוא הנור אשר שמוהו בו, וא"כ יחזור על הפסוק שלפני זה
 וכלל המאמר פי' רש"י משם עלה להיות רועה אבן ישראל עקרו של ישראל ל' האבן הראשה (זכרי'
 ד' ו') לשון מלכות, ובמרוצת ההסתכלות נראה כוונתו כי משם הוא הטוא, ורעה אבן ישראל
 הכוא, ורעה תאר ליוסף ואבן ישראל תאר לכל ישראל כאחד או ליעקב ובניו, אמנם פירושו
 זה הוא נגד הנקוד גם נגד הניטוי, כי לפי פירושו יהיה רעה סווד, וראויה להיות העי'ן
 צרויה, כמו רעה ישראל האויבה (תהלים פ' ב'), גם ראויה להיות מלת משם ב"ג שהוא
 מפיסק יתר מן הטפחא שבמלת רעה, ולכן נראה לי בבאור הכתוב לדעת בעל הטעמים
 שאין רעה סווד לאבן ישראל, רק ששניהם תארים ליוסף, ותחבר וז"ו העטף כמו שם
 ידן עמד ובלה (חבקוק ג' י"א), ותהי' מלת משם מושכת ענמה ואחרת עמה, ועני'
 משם (נעשה יוסף) רעה (וגם משם נעשה) אבן ישראל, ואין הכוונה בתאר רעה דוקא
 רעה ישראל, כי באמת היה רועה ומכלכל כל אנשי ארץ מצרים, כמאמר פרעה ועל פיך יסך
 כל עמי (לעיל מ"א מ'), וכמו אמרו אנשי מצרים אחר שנקאו מיטו ותן זרע (שם מ"ו)
 י"ט), ונתן להם, אמרו הקיטנו (שם כ"ה), ולכן תארו בשני תארים אלו, רעה שהי'
 מכלכל כל אנשי הארץ נאמתי, ואבן ישראל בעבור אחיו שהוא הי' עקרו ומעמדן כאבן פנה
 שבקרו זיות של הקומה שהוא מעמיד ב' כותלי הקומה, כן העמיד הוא את כל משפחתו ובית
 אביו במצרים, ואחרי ההסתכלות היטוב בלשון רש"י יהיו דברי בכלל דבריו, רק שצריך
 לשום ב' נקודות בין מלת רועה ובין מלת אבן, ואבן ישראל הוא ציון אחר שהוא מציון בכתוב
 לפרש כוונת מלת אבן, ובפי' רש"י כ"י ישן על קלף משנת רמ"ט נמצא הלשון ומשם עלה
 להיות אבן ישראל עיקרו של ישראל וכו' ע"כ, והושמט מלת רועה מכון למה שכתבתי להסב
 אבן על יוסף, והרשב"ם מפרש אבן לשון אב ומשפחה, והטו' נוסף כנו'ן של שנשן ועורו,
 והוא מפרש רעה תאר ליוסף, ואבן ישראל למשפחת אביו, שכלכל אותם וכן המתרגם
 האשכנזי תרגם כפי' הרשב"ם רועה תאר ליוסף, ואבן לשון משפחה והוא תאר ליעקב ובניו,
 ולדעת בעל הטעמים יש לתרגמו באופן זה (פאן דאהער בישעו טיין הירעי) דעו גאנצו לאנז
 מצרים

אָבֵן יִשְׂרָאֵל: כֹּה מֵאֵל אֲבִיךָ
וַיַּעֲזֹרְךָ וְאֵת שְׂרֵי וַיְבָרְכֶךָ בְּרַכַּת
שָׁמַיִם מֵעַל בְּרַכַּת תְּהוֹם

דעו שטאָממען ישראל'ן :
(כה) פֿאַן דעם נאַטטע דיינען
פֿאַטערן , דער דיר העלפֿען
ווייר , פֿאַן דעם אַלל־מאַכ־
טיגען , דער דיר זעגען
ווייר , מיט זעגען דעו הימם
דיא מעלו פֿאַן אָכען , מיט זעגען דער טיפֿע ,

רבצת

רש"י

ודיו : אבן ישראל . ל' נוטריקון אב וכן אבהו וכו' יעקב וכו' : (כה) מאל אביך . היתה לך
זאת והוא יעורך : ואת שדי . ועם הקב"ה היה לך כאלא שונעת לדברי אדונתך והו' יברכך :
ברכות שדים ורחם . ברכתא דאבא ודאמא . כלומר יתברכו המולידים והיולדות ויהיו הזכרים
מזריעין טיפה הראו' להריון והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן : שדים . ידה

תרגום אונקלוס

באור הקצר

וַיַּעַבְדֵּנִי יִשְׂרָאֵל : (כה) מֵימֵר אֱלֹהֵי
דְּאֲבוּךָ יְהִי כְּסֵעֲךָ וְיִתְּשֵׁנִי וַיְבָרְכֵנִי
בְּרַכּוֹ דְּנַחְתָּן מִטְּלָא הַשְּׁמַיָּא מִלְּעֵילָא
בְּרַכּוֹ דְּנִגְדּוֹ מִטְּעַמְקֵי אֲרֻעָא מִלְּרַע
בְּרַכַּתָּא דְּאֲבוּךָ וְדֵאֲמַךְ

יעקב בא לו זאת הממשל' והנחתי : משם רעה
אבן ישראל , נראה לי כי מלת משם תורה על
המקו' ככל חניניו שבמקו' , ויהי' פירושו משם
מבית האסורים יבא למטב' ולהיות מושל
במזרים ולהיות רועה ומפרנס משפחת ישראל ,
שכלכל את אביו ואת אחיו , ועד הנה דבר
מנרותיו וגדולתו אשר עברו עליו , ודמו גם על
נכסו העתיד בכטש הארץ כדכתיב ויאמר
והשע אל בית יוסף ולמנשה לאמר עם רב אתה וכן גדול לך לא יהיה לך גורל אחד , כי
הו' יהיה לך כי יער הוא ובראתו והיה לך תנאיתו כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו כי חוק
הוא (יהושע י"ז ו"ח) : (כה) מאל אביך ויעורך , מאל אביך בא לך כל זה אשר הוא יעורך
עוד : ואת שדי ויברכך , מ"ס של מאל מערת עננו ואמר עמו , ובאורו ומלת שדי היה לך זה
אשר עוד יברכך : ברכת שמים מעל וגו' , ויברכך בברכות שהן מן השמי' מעל , שידו גשמי'
ממעל בארבו , ובברכות שהן מן התהום שהיא רובנת מתחת בארץ , שירבו המעיינות והנחלים
בארבו , והוא מעין ברכת משה ליוסף , מברכת ה' ארבו ממנו שמים מעל ומתהום רבנת תחת
(דברים ל"ג י"ג) : ברכת שרים ורחם , ובברכת של שדים , שלא יהיו השדים נמוקים ולא ימותו
הילדים מחוסר סלב , ובברכת רחם לא ימותו העוברים בהיותם ברחם אונם , ומלאת הסך זה
לענין הקללה תן להם רחם משכיל ושדים נמוקים (הושע ט' י"ד) , אמר בתפלה רחם משכיל
שלא יולדו , ואף כשולדו יהיו השדים נמוקים :

יתר הבאור

פזרים) , אויך דר שטאָמפֿאַטער ישראל'ס : (כה) מאל אביך ויעורך , הוא' וכעין ש"ן השמוש
ומירושו מאל אביך בא לך זה התוקף שיעורך והוא מה שספר למעלה ותשב באיין קשתו
אמר כל זה הטוב בא אליך מאל אביך שיעורך ואת שדי שברכך , כן פי' הרד"ק בשרשים שרש
מן , אבל אין למאמר שאמריו ברכת שמים וגו' קשור לשלפניו , גם איננו מוכן בעצמו כי
מאמר הפעל , אם לא שנאמר שהן ברכת שמים וגו' ואיך יוסב על מאמר תהיין לראש יוסף וגו' ,
והוא רחוק , לכן הנכון הוא כפי' רש"י והראש"ע מאל אביך הי' לך כל הטוב הנזכר ,
והוא יעורך עד להבא בברכת שמים וגו' , וכן מתורגם בל"א : ברכת תהום רבצת חחת ,
אמר כי ארבו תהיה מלסלחת מהמים שמתת הארץ עד שלא תהיה יבשת לאחד מן העשבים
העניים שינמטו בה אפילו צעת שלא ירד הנגס , ואמר הראש"ע גם תהום לשון נקבה וכן תהום

דיא אונטען ליגט : מיט זעגען
אן בריווע אונד מוטטער-
לייבע : (כו) דיא זעגען דייגען
פֿאַטערז איבערטעפֿען דיא
זעגען

לְבַצְרָה תַּחַת בְּרַכַּת שְׂדִים
וְרַחֵם : כו בְּרַכַּת אֲבִיךָ גְּבִירוֹ עַל-
בְּרַכַּת

רש"י

יורה מתרגמינן אישתדלא ישתדי אף שדים כאן על שם שהורע יורה כחן : (כו) ברכות אביך
גברו וגומר . הנרכות שנרכני הקב"ה גברו על הנרכות שנרד את הורי : עד תלות גבעות
עולם . לפי שהנרכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעו' עולם שנתן לי ברכה פרוכה בלי זכרים
מונעת עד ארבע קנות העול' שנאמר ופרצת יונה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו
וליצחק . לאברהם א"ל שא עיניך רואה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא
הראוהו אלא ארץ ישראל בלבד ליצחק אמר כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקיימותי את
השביעה וגו' זהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך (ישעיה כ"ח) ולא אמר נחלת אברהם
תלות

תרגום אונקלוס

באור הקצר

וְרַחֵם : (כו) בְּרַכַּת אֲבִיךָ יְתוֹסְפוֹן
עַל-בְּרַכַּת אֲבִיךָ יְתוֹסְפוֹן
רַחֵם

(כו) ברכה אביך , הנרכות שאני אביך
מנרד אותך : גברו על ברכת הורי , גברו
ועלמו על הנרכות שנרכני הורי , או שגורו
הנרכות שקבל אביך מאת הקב"ה גברו על
הנרכו' שקבל הורי (שהם אבותי אברהם
ויצחק) ממי כאשר אפרש , או הורי מלפני הרים , כי לאברהם אמר כי את כל הארץ אשר אתה
רואה לך אתננה (לעיל י"ג ט"ו) , רק מה שתוכל לראות , ליצחק אמר כי לך ולזרעך אתן את כל
הארצות האל והקיימותי את השביעה אשר נשבעתי לאברהם אביך (שם כ"ו ג') , אבל לי אמר ופרצת
ימה

יתר הבאור

רומתהו (יחזקאל ל"א ד') , ור"ל כי במקום אחר נמצא בלשון זכר , תהום אל תהום קורא
(תהום מ"ב ח') : ברכת שדים ורחם , אונקלוס תרגם ברכתא דאבך ודאמך , כלומר
יתגברו המולידים והיוולדות איהו הזכרים מוריעים טפה הראוי' להריון והנקבות לא ישכלו את
רחם שלהן , שדים , ירה ירה (שמות י"ט י"ג) , מתרגמינן אישתדלא ישתדי אף שדים כאן
על שם שהורע יורה כחן , כן פי' רש"י ל' , והרד"ק בשרשים שרש עד כתבתי פירושו ברכת
שמים וארץ כי השמים נתתם המטר כמו השמים והארץ בהויתם הפירות כמו הרחם (וכן פי'
הראב"ע) , וכתב עוד הרד"ק שם ולפי דעתי כי היא ברכת הנשים והטולדים הפך רחם משכיל
ושדים נמקים (הושע ט"ד) , וכן תרגם יצ"ע והירושלמי חדייט ומעייט , עם שהסבנו הכונה
לדרך אחר , וכן מתרגם בל"א : (כו) ברכת אביך גברו על ברכת הורי , גברו כמו
יגברו , ורבים כשהו עבר במקום עתיד ובדברי הנבואה יותר אמר ברכותי שאני ונברך אתך
יגברו על ברכות הורי שנרכו אותי , והורי פירוש אבותי והם אברהם ויצחק , והאב יקרא הורה
כמו האם כי שניהם שותפים בהריון האב טמן ההריון והאם מקבלת אותו , כן פי' הרד"ק
בשרשים שרש הרה עם תוספת מהמ"י , והנה שם ברכה יתיחס לפעמים אל המקבל הנכונה
כמו ונחיתתי את ברכתי לבס (ויקרא כ"ה כ"א) , הנכונה שאבך , ולכן המ"י והראב"ע פי'
פה ברכת אביך שנרכתיך , ברכת הורי שנרכני , ביחס אל הנכונים , וכן ת"א ויב"ע , והר'
פי' ברכת אביך וגו' , הנרכות שנרכני הקב"ה גברו והלכו על הנרכות שנרד את הורי
ביחס אל המתברכים , והראב"ע פי' ברכת אביך ביחס אל המקבל , רק ברכת הורי פי' ע'
ברכות הרים , ולכן המתרגם האשכנזי תרגם גם ע"פ חופן זה , אבל עם שהביא הראב"ע ראי'
לדבריו כי הורי קרא כפל לשון של גבעת עולם , וברכת תהא שאמר ופראש הררי קדם ומעג'
גבעות

בְּרַבְת הוֹרֵי עַד-תְּאוֹת גִּבְעוֹת
עוֹלָם תְּהִיִּן לְרֹאשׁ יוֹסֵף
וְלִקְדָּקָד נְיִיר אֶחָיו : פ שׁוֹי

ועגען מיינער פֿאַרערל־טערן
(אָדער אַויבערשטייגען דען
ועגען דער בערגע), ביז אַן
דיא גראַנצען עוויגער היגעל :
זיא זאַללען אויף דאַז הויפט
יוסף'ז קאַמען, אויף דיא
בנימין

בנימין

שייטעל דען געקראַנטען אונטער זיינען ברירערן :

רש"י

אחת אשמ'ולן (והוא עמולו של א' שפיטן. שערפן) כך תכרו מנחם בן סרוק : הורי . ל'
היון שהורוכי במעי אמו כמו הור' גבר (איוב ו') : עד תאות . עד קצות כמו והתאווה לכה
גבול קדמה, תתאו לבא חמת (במדבר ל"ד) : תהיין . כלם לראש יוסף : כויר אחיו . פרישא
אחותיה שנכלל מאתו כמו ויגורו מקדשי בני ישראל (ויקרא כ"ב) גורו אחור (ישעיה א') .
התמיטו דרשו ותשב באיתן קשתו על בנישת יכרו באשת אדוכיו וקוראו קשת ע"ש שהורע יורה
קין : ויפכו ורועי ידיו . כמו ויפכו שינא הזרע מבין אנבש' ידיו : מידי אביר יעקב . שנרא' לו
היות דיוקנו של אביו כו' כדאי' בסופה . ואנקלטם תרגם תאות שלם ל' תאוה ומדוה וגבעות ל'
מטקי

באור הקצר

תרגום אונקלוס

און עלקטא יהיין פל־אילין־לרישא
וְלִקְדָּקָד נְיִיר אֶחָיו : פ שׁוֹי
בנימין
איה וקדמה (שם כ"ח י"ד), נחלה טובה וכלא
מזרים, השולה מכל הרי שלם : עד תאות
גבעה עולם, עד סוף גבול גבעות עולם,
וגרבות משה שהיו מעין גרבות יעקב מוכיחין
דכתיב שם ומראש הררי קדם ומנגד גבעות
לראש יוסף, על ראש יוסף : ולקדקד, גובה
לשון עטרה, לשון עטרה, מעטור ומכתר על אחיו,
וכלשון

יתר הבאור

על שלם (דברים ל"ג ט"ז), שכלל ג"כ המליצה במלות הר וגבעה, עכ"ז אין פירושו
ההיטיב על באור המלה, כי לא מלאנו לשלם ל' הר הה"א בחולם, גם ברכת השני מיותר,
לומר ברכת אבך גברו על הרים : עד תאות גבעה עולם, ענין גבול, כמו והתאווה
(במדבר ל"ד י'), שפשוט והגבלתם, וענינו כאן כל זמן שיהיה קיים גבול גבעות עולם
הגרבות לראש יוסף, חסר הגבעות כי הגבעות וההרים הם הדברים הקיימים יותר
בשם השלם, וכן אמר כי ההרים ימשו והגבעות תמשו וכו' (ישעיה כ"ד י'), כ"כ הרד"ק
שם שרש זהו עם תוספת מהמ"ו, הנה פי' המאמר על ענין התמידות, ומלת עד מורה על
קו, ומכרו עם תהיין לראש יוסף שלאחריו אבל האתנח שבמלת שלם יורה שהמאמר מחיבר
בזו, ובש על מלת גברו, ומלת עד מורה על המקום, והנה הראש"ע אמר שהטעם שתגבהנה
הת, ואמר זה בעבור מלת גבעה, ורש"י פי' שהגרבות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות אנתן
דנה פרוכה בלי מזרים מנעת עד ד' קצות העולם שגאמר ופרכת יונה וקדמה וגו', פי' כן
מלת תאות שתאמר על גבול האורך והרוחב בשטח האדמה ולא על הגובה, ויתכן לדעת
על שתייהם, ולכן תפס הנביא כלשון ב' המלות תאות גבעה (וכן נראה מלשון הרשב"ם),
וגברו תכלול שתייהן ההגברה למעלה ובשטח, ויכלל גם פי' הרד"ק על הגבהות בעבור
שלם כמו שכתב : תאות, אשמו'לן כך תכרו מנחם בן סרוק . (רש"י), והוא ענין ליש,
(שפיטן, שערפן), ואמר על גבולי הרום של הרי' וגבעות, והוא לכאורה סותר לדברי
רש"י על גבולי השטח, ונראה כ"י עם רש"ם איט : גבעה, כש הר, אבל אינה
גטסה

(כו) בנימין איזט איין רייסענע
דער וואָלף, דעו מאָרגענע
פֿערצעהרט ער דען רויב :
אונד דעו אַכענדו טהיילט ער
בייטע אויו : (כח) ריזעו זינד
צוזאַממען

כ בנימין ואב יטרף בבקר יאכל
עד ולערב יחלק שלל : כח פל
אלה

רשי

ענדיק ארץ שמדתו אמו והזיקתו לקבלם : (כו) בנימין זאב יטרף זאב הוא אשר יטרף כנולד
שיהיו עתידין להיות מטפנין וחטפתם לכס איז אשתו (שופטים כ"א) בפלגש בגבעה ונכח
שאל שיהיה טובת באיביו סביב שנאמר ושאל לכד המלכה וילחם באדום וכמואב וגו' וכל
יפכה ירשיע (שואל ח' י"ד) : בבקר יאכל עד ל' זנה ושלל ומתורגס עדאה * ועוד יש לו
בל' עברית אז חולק עד שלל (ישעיה ל"ג) ועל שאל הוא אומר שעמד בתחלת בקרן חרישקן
ישראל : ולערב * חף משתקע שמן של ישראל על ידי כבודכנר שיגלס לבבל : יחלק
מורדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן שנאמר הנה בית המן נתתי לאסתר * ונח
תרגם

באור הקצר

תרגום אונקלוס

ובלשון זה ממש נרטי משה ואמר תבואתה
לראש יוסף ולקדקד כויר אחיו (שם ל"ג י"ו) :
(כו) בנימין זאב יטרף, בנימין הוא כמו
זאב אשר יטרף, כי נטור הי' כאשר מנאט
שנלחם לבדו עם כל ישראל בפלגש בגבעה והרג
רבים מהם : בבקר יאכל עד ולערב יחלק
שלל, תקף הזאב וערטו הוא בבוקר ובערב
עם

(כו) בנימין בארעיה תשרי
באחשנתיה יתבני טקדשא
ובפניא יהונו טקדכוו בהניא קורס
ובקיעדו רטישא יהונו טפלגין
חולקהונו טשאד קדושיא : (כח)
אלי

יתר הבאור

גבולה כמו הדר : עולם, אינו מורה בלשון הכתוב רק על נחיות הזמן, אז על זמן
קטוב (כן פי' הראש"ע בקהלת ג' י"א), ובל' טו' מורה גם על כללות הגבולות הנחלתים
בל"א (וועלט), יאמרו לארבע רוחות העולם, וכן פי' רש"י וכן תיב"ע רברבני עמל
אנקלוס שתרגם רברבני דמן עמל, נראה שכוונתו לפרש על הזמן, וכן מתורגם בל' ח'
הגבעות הקיימות נכח, או זמן בלי שער : ולקדקד, שראו קדד חלף שנכפלה ט'
גזיר אחיו, הדר"ק בארשים שרש נור פי' לשון עטרה, וכור הוא האם, וכור התאר, וכן
כארבה וטפסרדך כגזר נובי (נחום ג' י"ז) שפרשו השרים צעלי העטרות, וכתב עד
שיה' יון הענין הראשון (מלשון פרישות), לפי שהי' שופרש מהם, והנה חל'ת פרישא וכל
וכן פירש רש"י, ומראה שכוונתם היא בעבור שלא נמנא התאר על ענין עטרה במשקל זה,
כמנא על ענין הפרישות כמו נדר כויר (נמדבר ו' ב'), כויר אלהים (שופטים י"ג ה' ח')
לדעתו יהי' מענין זה וכו כויריה משלג (איכה ד' ו'), והוא במשקל זה, וכן פי' שם רש"י
הא', וכן מתיישב פה יותר שיעקב יזכיר בסוף דבריו מעלתו אשר הוא כה ולא כרוחיו, וכן
הרשב"ם, וכן מתורגם בל"א : (כו) זאב יטרף, בא העמיד בתקום הביטוי שהוא תאר,
זאב טורף : בבקר יאכל עד ולערב וגו', אומר ויותר יהי' מהואב כי הוא טורף נכבד
זאבי ערב (נפטי ג' ג'), אבל בנימין בבוקר ובערב יאכל עד איביו יחלק שללם * (ח'
יסרש בבקר יאכל עד על בנימין, ויותר נראה שגם זה תואר אל הואב, כי אין ראיתי
מכרעת שלא יטרוף הזאב גם כיום, ועוד שלא אמר בבקר יטרף עד, כי אם יאכל עד
מרטו בליטה : עד, הוא חסרו של שלל, כי תרגום שלל עדאה, וכן כתוב אז חלק עד
ל' ג' כ"א), וענין הנחשל בארתי בבאורי הקצר :

בס
למק
עד של
פחלת
שואל
לכות
(כח)
אל בני
עמל
לחם א
יטרש
חיים
בכרבו
לח ער
כ"א
(ח'
)
עמיד
ככט
חלק

אלה שבטי ישראל שנים עשר
ואת אשר דבר להם אביהם
ברך אותם איש אשר
ברכתו ברך אותם: כט ויצו
אותם ויאמר אלהם אני נאסף
אל

עוזאמען דייא צוועלף
שטאמען ישראל:
אונד אלוא שפראך איהר
פאטער מיט איהנען, אונד
זעננעטע זיין, יעדען נאך
דעם זענען, דער איהם גע-
ווארדען, זעננעטע ער זיא:
(כט) ער גאב איהנען אויך
זיינען לעצטען בעפעהל אונד
שפראך, איך ווערדע צו
מיינעם

תרגום אונקלוס

רשי

ליו שבטיא ד' ישראל תרין עשר
דא די מלל להון אבוהון ובריה יתהון
בר די בברכתיה בריה יתהון:
(כט) ופקד יתהון ואמר להון אנא
קתפנש לעטי

תרגום על שלל הכהנים בקדשי המקדש:
(כח) זאת אשר דבר להם אביה ויברך אותם
והלל ים מהם שלא ברכם אלא קנטרן לא כך
פירושו זאת אשר דבר להם אביהם מה שאמר
בענין יוכל שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל
ויברך אותם כלם במשמע: איש אשר כברכתו
ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד ברך
אותם לא הל"ל אלא איש אשר כברכתו ברך
אותם מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליהודה
מלכותו של איל יוכל שלא כללן כלם בכל הברכות
ת"ל ברך אותם: (כט) כאסף אל עמי על
ס

באור

בס משוט האור כאמרו וחדו מואני ערב (חנניק א' ח') , שפטיה זאני ערב לא גרשו
לוקר (כפני ג' ג') , זאב ערבות יסדס (ירמי' ה' ו') , ועד גס הוא לשון שלל כמו אז חלק
עד שלל (ישעי' לג כ"ג) , והתנבא עליו שנינו שאול שהי' המלך הראשון של ישראל בעת
חילת זריחתן של ישראל שפוט בכל האומות שסביבותיו ונאמר בו וכל אשר יפנה ירשיע
(שמואל א' י"ד ע"ג) , שחבל בכל האומות , אכל שללם , ולערב , אשר שכבה נד ישראל ונאזדה
ללכות בג' בניו אשרוהם חלקו שלל המן כדכתיב הנה בית המן נתתי לאסתר (אסתר ח' ז')
(כח) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם , לשון הראש"ע על פסוק ויקרא יעקב
אל בניו , את אשר יקרא אתכם , דבר הנביא לעתיד ותעו האומרים שהם ברכות בעבור
שנאפו בסוף ויברך אותם ואיה ברכת ראובן ושמעון ולוי ועל דרך הנבואה אמר זאת אשר דבר
להם אביהם ואחר כך ברך אותם ולא הזכיר הכתוב הברכות עכ"ל , ואין דבריו נכונים כי
הברכה היא כיוסף וזאת עדי ויברך , ברכת אביך גברו על ברכת הורי , תהיין לראש יוסף ,
אומם לדעתו כי הודעת הטובות אשר תבאנה עליהם גם היא בכלל הברכה , כאשר מלאנו
ברכות בלעם שלא התפלל עליהם רק הודיע הטובות העתידות לבוא עליהם כאמרו אראנו
לא עתה אשורט ולא קרוב דרך טוב מיעקבנו' (במדבר כ"ד י"ז) , והכתוב קוראם ברכות
כיו"ג כי טוב בעיני' לברך את ישראל (שם א') , לקב איני קראתיך והנה ברכת ברך (שם
'א) , ועכ"ז טוב עין (כיעקב) הוא יברך וידוע להם הטובות העתידות לבוא עליהם , ועם
הי' יתפלל שלא יגרום החטא לסלקן מעליהם , ולכן מתורגם כל"א פעם במלת (והרד) שהיא
עמיד , ופעם במלת (ואל) שהיא תפלה , כמו לא יסוד שנט מיהודה (דר בעפטר וירד
ביבט ווייבן פאן יהודה) , יהי דן כחש (דן וירד ויין אייני שלאני) , תהיין לראש יוסף (זיא
אללן אויף דש הויפט יוספס קאמען: איש אשר כברכתו , העתידה לבא כמו שאמר למעלה
אשר

מיינעם פֿאַלקע איינגעטהאַן ,
 כעגראַכט מיך בייא מיינען
 פֿאַטערן : אין דער האַהלע ,
 וועלכע אין דעם פֿעלדע דעו
 חתין עפרון ליגט : (ל) אין
 דער האַהלע , וועלכע אים
 פֿעלדע מכסלה אויט , דאַן
 פֿאַר ממרא ליגט , אים
 לאַנדע כנען : וואַ אברהם
 דאַן פֿעלד פֿאַן דעם חתין
 עפרון געקויפֿט האַט , צום
 ערבכעגראַבנים : (לא) דאַ-
 ועלכזט האַבען זיא אברהם
 אונר זיינע פֿרויא שרה בע-
 גראַבען , דאַועלכזט

אַר-עֲמוֹ קָבְרוּ אֶת־אֲבֹתַי
 אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה עֶפְרוֹן
 הַחֲתָי : לְבִמְעָרָה אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה
 הַמְּכַפְּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מְמֵרָא
 בְּאַרְצֵי כְנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
 אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתָי
 לְאַחֹזַיִת־קָבֵר : לֹא שָׂמָה קָבֵרוֹ
 אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ

שמה

ר ש י

תרגום אונקלוס

שס שמכניסין הנפשות א מקום נביותן שיש
 חסיפה בל עברי שהיא בל הכנסה כען ואין
 איש מאסף אותי הביתה (שופטים יט)
 ואספתו חל תוך ביתך (דברים כב) : באספכס
 את מעשיכס (שמות כו) : וכל חסיפ האמורה
 במיתה חף היא ל הכנסה : אל אבותי : עם
 אבותי

לְעַמִּי קָבְרוּ יְתֵי לֹתֵי אֲבֹתַי בְּטַעֲרֵתָא
 דִּי בְּחַקְל עֶפְרוֹן חִיתָאָהּ : (ל) בְּטַעֲרֵתָא
 דִּי בְּחַקְל כְּפִלְתָא דִּי עַל־אַפִּי טַעֲרָא
 בְּאַרְעָא דְכְנָעַן דִּי זְבוֹן אַבְרָהָם יְתֵי
 חַקְלָא טַן עֶפְרוֹן חִתָּאָהּ לְאַחֲזַיִת
 קָבֵרָא : (לא) טַשֵׁן קָבְרוּ יְתֵי אַבְרָהָם וְיֵת שָׂרָה אִתְתִּיָּהּ

טמן

באור

אשר יקרא אתכם באחרית הימים : (הרשכ"ס) , וכן פי' רש"י , והראש"ע מפרש כאשר באת
 לכל אחד מהנרכות (ר"ל כאשר מפורש למעלה) גרד' איתם , וכן מתורגם בל"א : (בט) ויש
 אותם , הנזאה האחרונה : נאסף , בקטן שהוא ביטוי , וענינו פירשתי בפ' חיי שרה (לעיל)
 כ"הח" : קברו אהי אל אבותי , למעלה בענין השנועה לא השביע רק את יוסף שהיה
 העיקר ויש סיפוק בידו שהוא המושל , אמנם פה נזהר לכל בניו שילכו עמו לקברו , כן פי'
 הראש"ע , והרמב"ן כתב ח"ל ולא היה יעקב נרדף לבד אצל נזהר לכלם עתה שיקברו אבותי אל
 המערה כאשר השביע ליוסף כי פחד אולי לא יתן פרעה רשות ליוסף לנחת מן הארץ אלא
 יתעבב בארצו והלא תראה שהנרדף יוסף לחלית פני בית פרעה שיבקשו עליו מפרעה שיהיה
 והוא ענה כאשר השביע כי בעבור השנועה ותהנה נזהר עכ"ל : אל אבותי , עם אבותי ,
 וכן ואשה אל אחתה לא תקח (ויקרא י"ט) , פי' עם אחתה : אל המערה , במערה ,
 וכן ואל הארץ תתן את העדת (שמות כ"ה כ"ח) , כמו בארץ כן פי' הרד"ק , והרמב"ן פי'
 שיתכן צוהי המקרא הזה קבר קברו אותי ואחי אל אבותי אל המערה כי כן אמר ובשעת
 ממנרים , וישאו איתו בניו , ואת אל אבותי , לית אבהתי , לשון אצל , אל המערה , במערת
 הרד"ק , וכן מתורגם בל"א : (ל) אשר קנה אברהם , מפני שיש בו בארץ אחרת ימים
 ואנים הודיעם את קנין אברהם לאחות קבר מאת עפרון ומאת בני חת ושכנר קברו שם הן
 ואני דורות קודמים בל"א וכל אדם לערערי (ר"ע ספורט) , וכן פי' הרשכ"ס : (לכ)
 טקנה

שְׁמוֹהִי קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֶת־
 רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וּשְׁמֹה קְבָרָתִי אֶת־
 לָאָה׃ לַבּ מְקַנְהַ הַשְּׂדֵה וְהַמְעָרָה
 אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ לְג וְיִכַל
 יַעֲקֹב לָצֹאת אֶת־בָּנָיו וַיֵּאסֹף
 רִגְלָיו אֶל־הַמָּטָה וַיִּגְוַע וַיֵּאסֹף
 אֶל־עַמּוּי׃ נ א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־
 פְּנֵי אָבִיו וַיִּבְכֶּה עָלָיו וַיִּשְׁקְלוּ׃
 ז וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת־עַבְדָּיו אֶת־
 הַרְפָּאִים לְחַנֹּט אֶת־אָבִיו וַיַּחְנִטוּ
 הַרְפָּאִים

דאזעלכות האבען ויא יצחק
 אונד זיינע פרויא רבקה בעי
 גראבען : אונד דאזעלכות
 האבע איך לאה בעגראבען :
 (לג) דאז פערלד אונד דיא
 האהלע דארין איזט איין קויף
 פאן דען קינדערן חת :
 (לג) אלו יעקב זיינען זאנהעלן
 דען לעצטען בעפעהל גע-
 געבען, לעגטע ער זיינע פיסע
 צוזאמען אין דאז בעטט :
 פערשיד, אונד ווארד צו
 זיינען פאלקערן איינגעטהאן :
 נ (ד) יוסף פיעל אויף דאז
 אנגעוויכט זיינען
 פאטערן : ווינטע איבער
 איהן, אונד קיסטע איהן :
 (ז) יוסף בעפאהל ויינען
 דינערן, דען ארצטען, ויינען פאטער איין צו באזאמען : דאז באזאמען דיא
 ארצטע

תרגום אונקלוס

ר ש י

תמן קברו יצחק ורבקה אשתו
 ותמן קברית ית לאה : (לג) זביני
 חקלא וטערמא דרביה טן בני-
 חיתאה : (לג) ושיצי יעקב לפקרא
 ית בנוהי וכנש רגלוהי לערסא ואתנגיד ואתבנש לעמיה :
 נ (ד) וגפל יוסף על-אפי אבותי ובקא עלותי וגשק-ליה : (ז) ופקיד
 יוסף ית-עבדוהי ית אסותא לטהנט ית-אבותי ויחניטו אסותא

באור

מקנה השדה והמערה אשר בו מאח בני חת, שער הכתוב כן הוא, הגדה והמערה
 אשר בו, מקנה הוא מאח בני חת, וכן מתורגם בל"א : (לג) ויכל יעקב וגו', ובאשר כלה
 יעקב לבית חת בניו, אסף רגליו וגו', וכן מתורגם בל"א : ויאסף רגליו, הכניסן לעטמו
 כי עד עתה ישב על המטה ורגליו תלויות או עשדות על הארץ :
 נ (א) וישק לו, לדעת הראש"ע בתפלת פירושו על ש"ה ולעיל בפ' תולדת (כ"ז כ"ו),
 יש הבדל בלש"ק בין נשיק' עם למ"ד לכניסיה עם מלת חת, שהנשיקה עם חת היא בטה,
 ועם למ"ד היא ביד או על הלחי, והוא נחות רכ בלשון, ואולם המתרגם האשכנזי לא מנא
 בלשון ההבדל הזה, והוכרך לתרגמו כמו וישק אותו, ועיין מה שכתבתי דעתי בענין זה בפ'
 תולדת בפסוק וסקה לי (שם) : (ב) לחנט, הוא ענין מעשה סמים שעשו למת בימים ההם,
 כדי שיצמוד בשרו ימים רבים שלא יסרס ושלא ירקב, ועוד היום ימצאו מן החנוטים ההם,
 ששמו